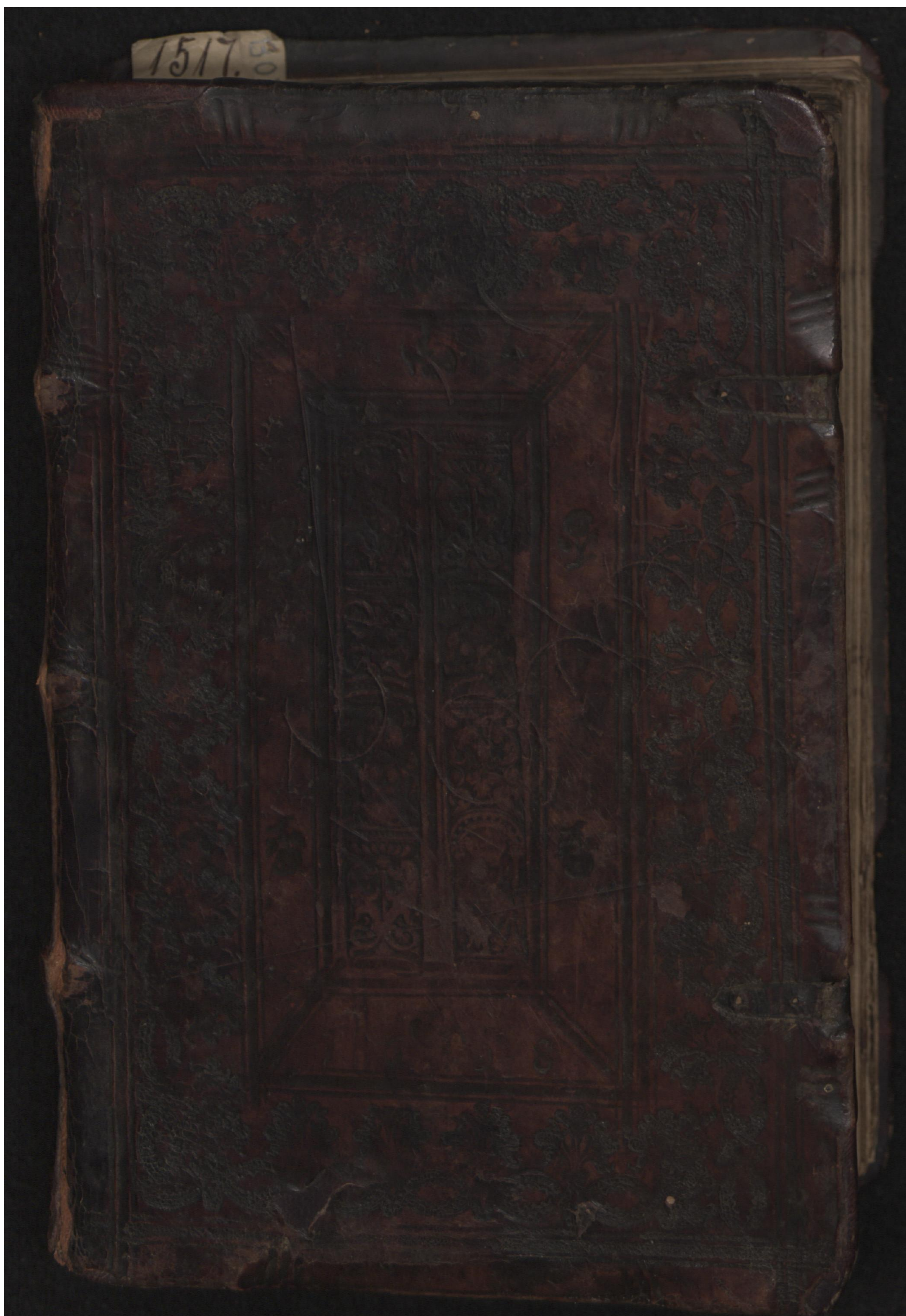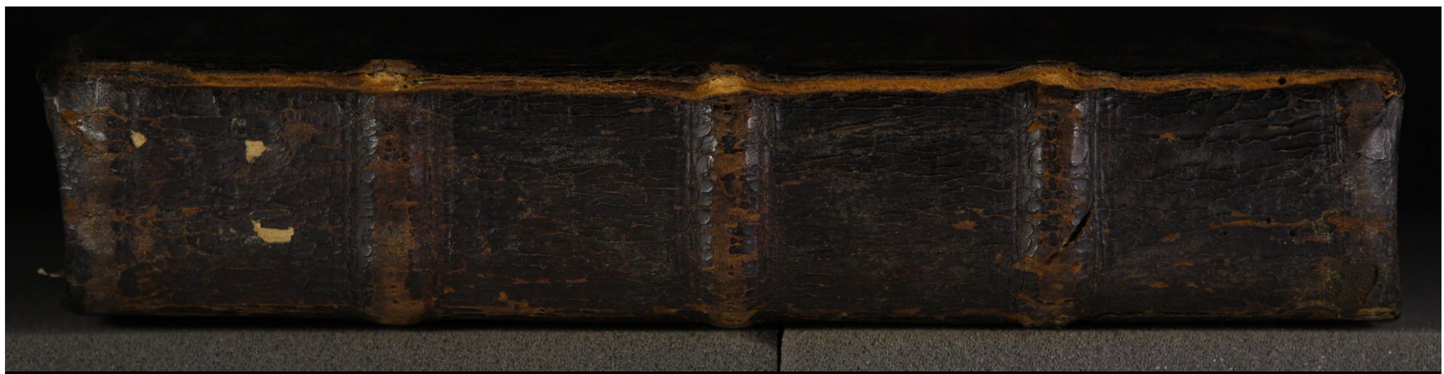
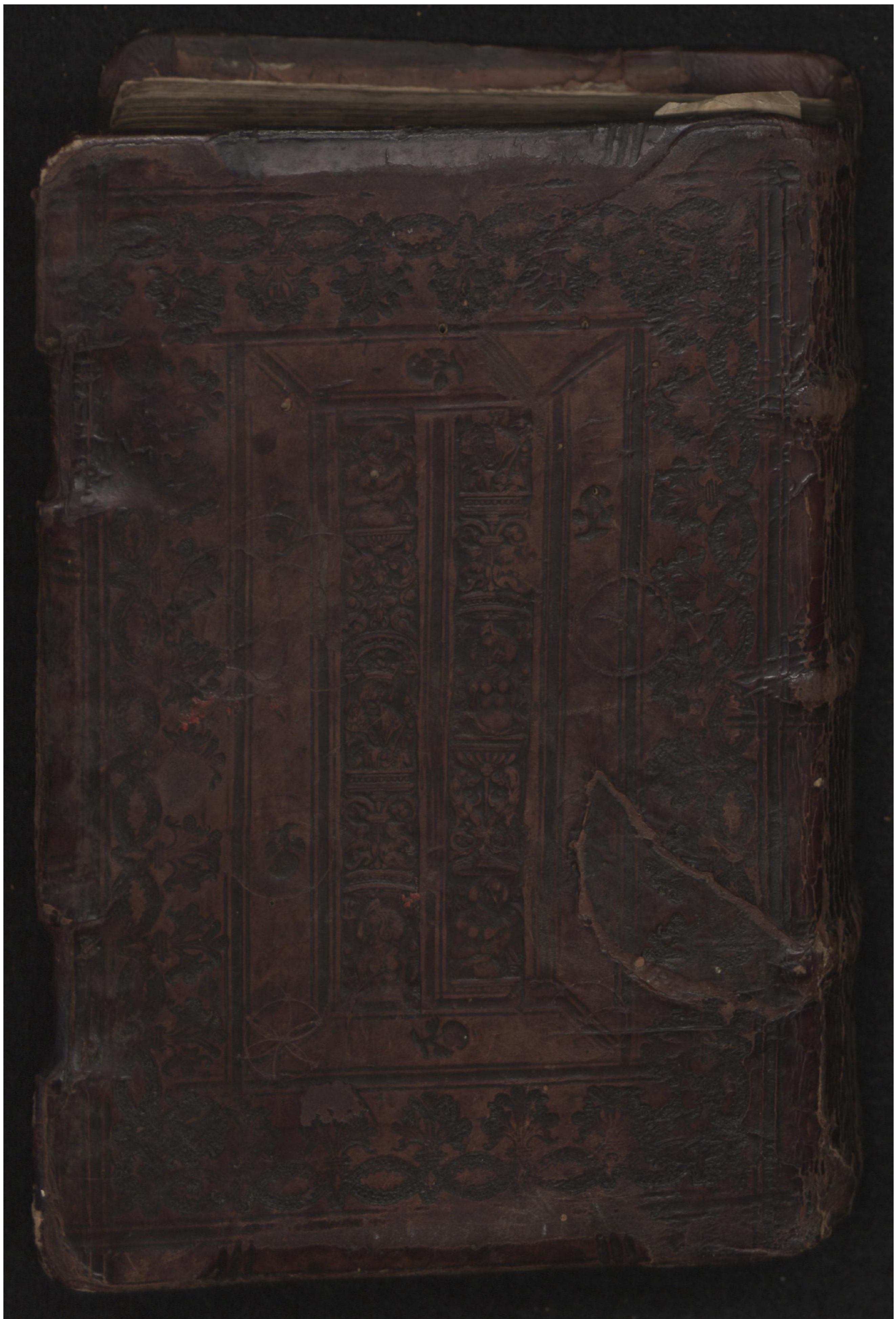
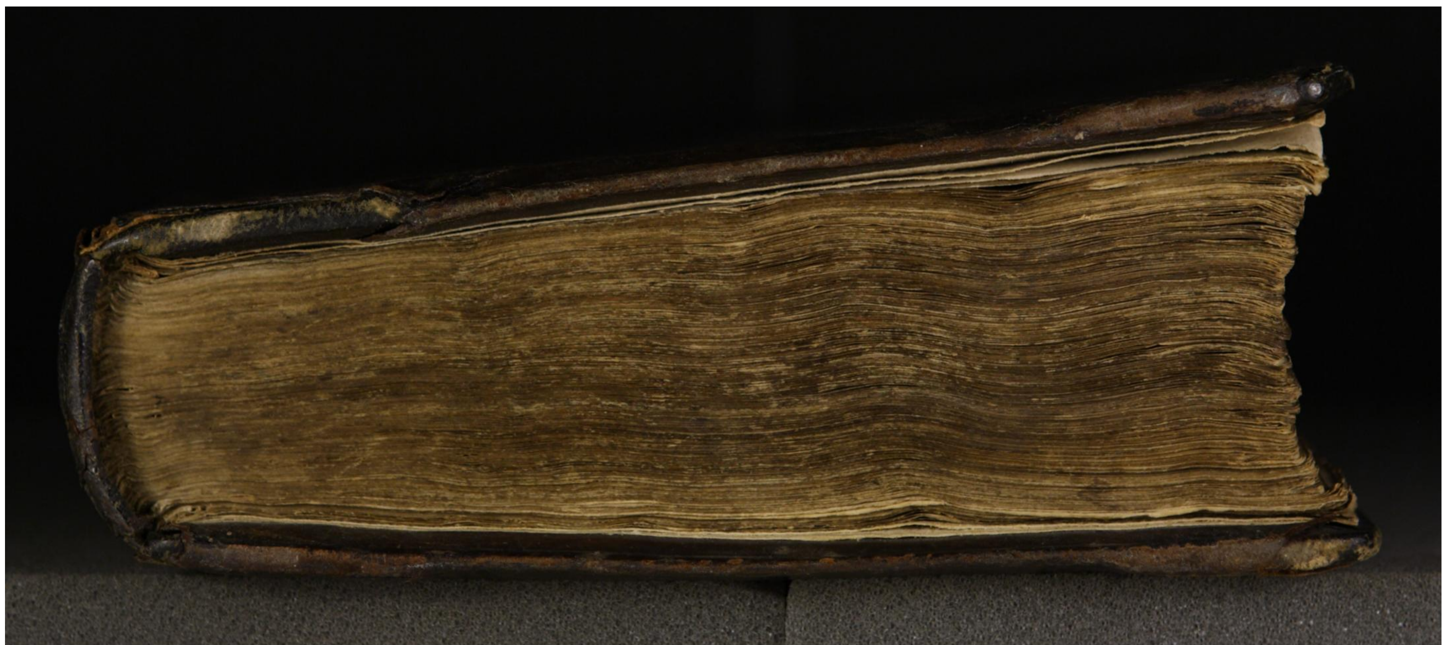

1517.



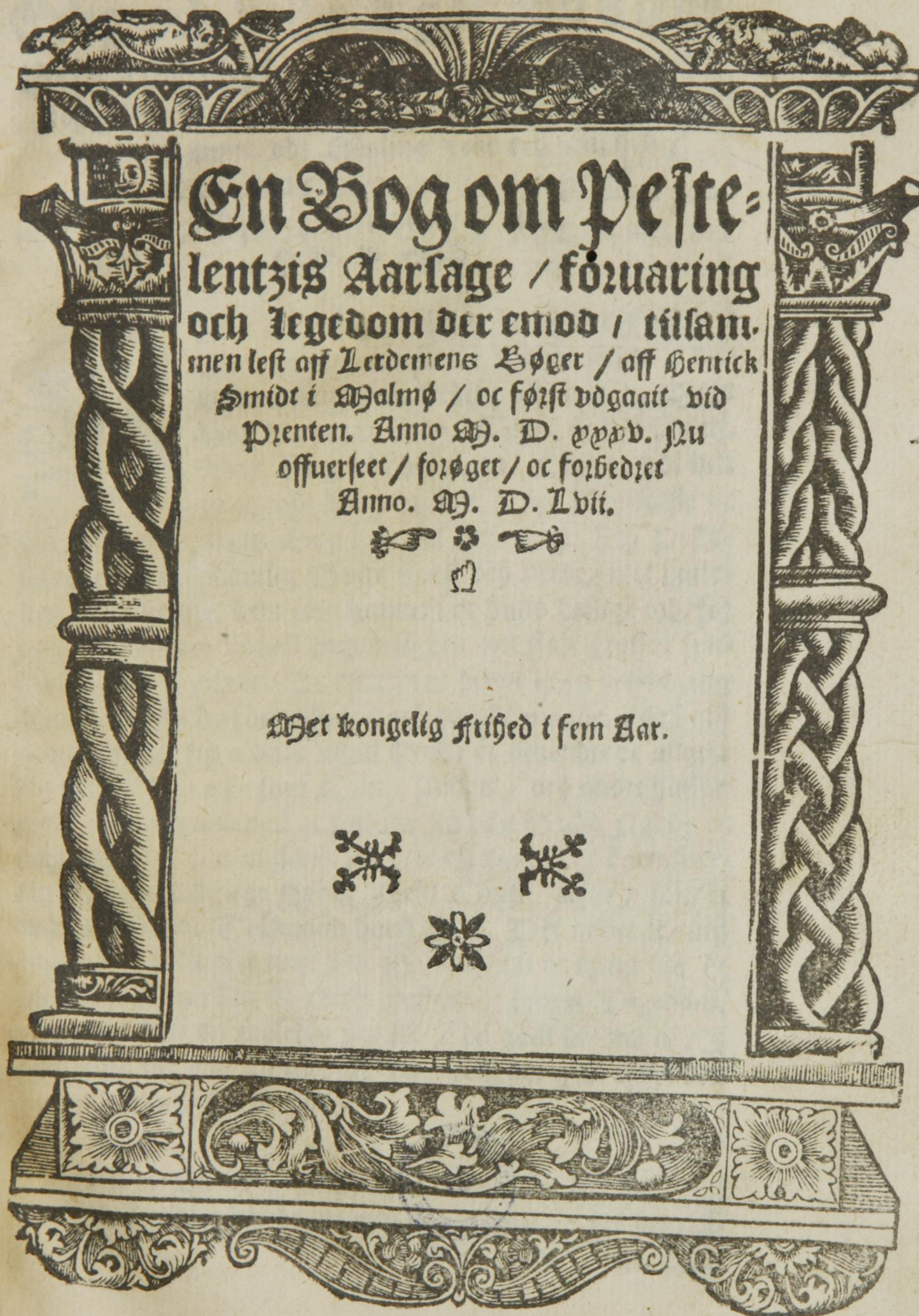






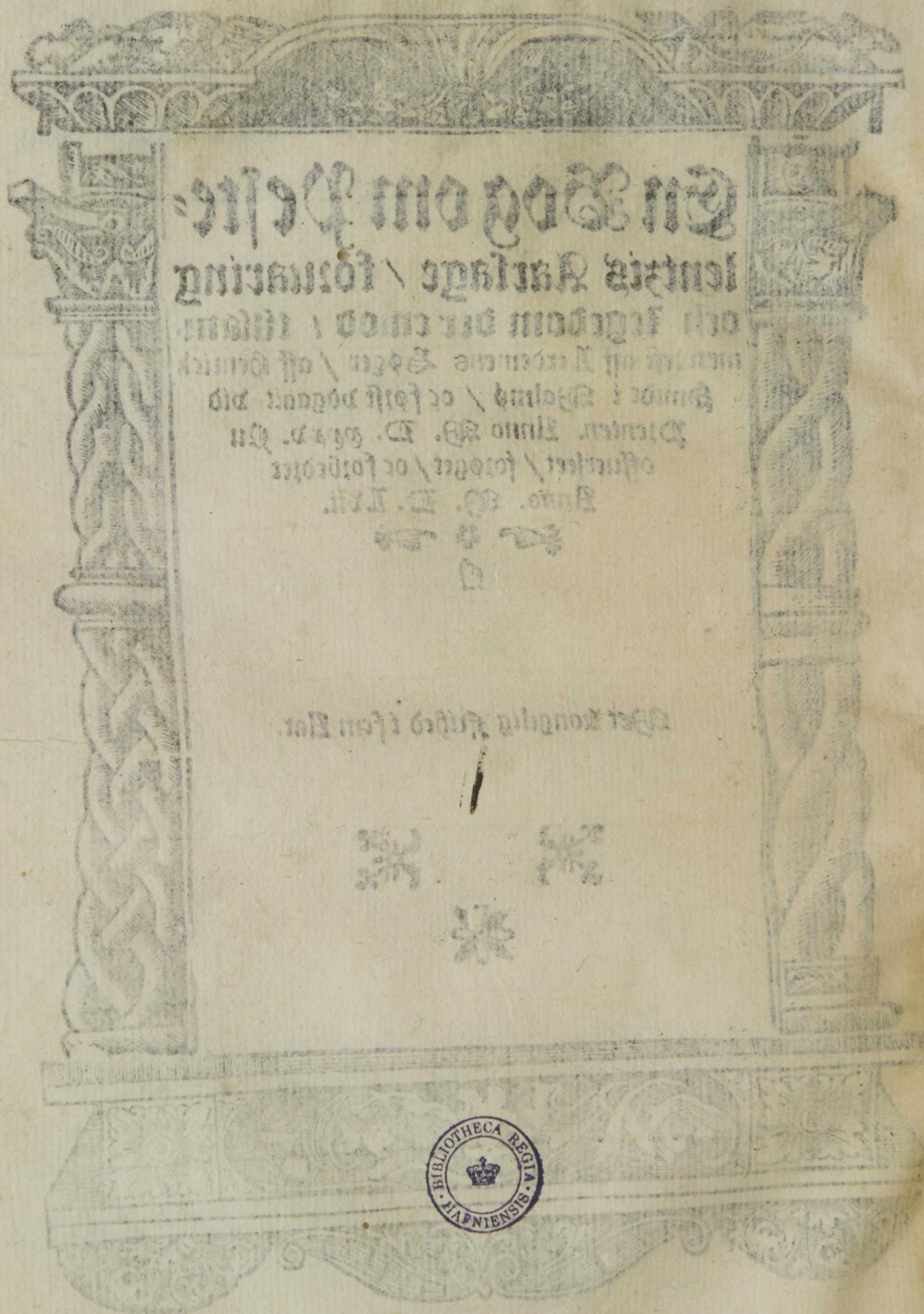


Vt valeas medicina docet, quo munere maius,
Largiri regum nullius arca potest.
Quis neget ante diem multos perijsse supremum,
Quod medica tangi nō potuere manu.



En Bog om Pestelentzis Aarsage / forwaring och legedom der emod / tilsammen lest aff Lerdemens Bøger / aff Henrick Smidt i Malmø / oc først vdgaait vid Prenten. Anno M. D. xxxv. Nu offuerseet / forøget / oc forbedret Anno. M. D. Lvii.

Met kongelig Frihed i fem Aar.


BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Erlig och velbyrdig Mand Claus Vrne til Belteberg / Prouest vdi Lund / Kongelige Maiestatis Mand och Raad / ynsker ieg Henrick Smit vdi Malmø lycke och salighed / Desligist min ydmyge villige tieniste aff min fattige formue nu oc altid.

Kiere Claus synderlig gode Ven oc Fadder /
I vide vel at der findis mange steder i den
Hellige scrifft / oc serdelis vdi den. ij. Mose
Bog vdi det v. oc ix. Capit. oc vdi den iij.
Mosi Bog. vdi det xxvi. Cap: oc vdi den
iiij Mose Bog. xxviij. Cap: Desligiste oc
vdi den i Kongernis Bog vdi det viij. Cap: Ath Peste-
lentze er en besynderlig Guds straff och vrede / met huilc-
ken hand straffer dem som hannem oc hans hellige ord / for
acte / oc hannem vdi all wgudelighed met store greffue syn-
der høylige fortørne. Oc efferdi at denne er en besynderlig
Guds straff / da fordriffuis hand tuende maade. Først ath
mand giffuer sig aldelis indtil Gud / oc bekender oc angrer
sin synd / dog icke som Cain / Judas / och andre haffue
giort. Men mand skal oc forlade sig paa Guds Naade oc
miskundhed / saa at hand vil vere oss naadig oc barmhier-
tig for hans elskelige Søns Jhesu Christi skyld / som er
wor Frelsere oc Talsmand hoess Gud. Det andet er / ath
mand skal sette alle ting vdi Guds hand oc bruge saa de
middel som han der til skafft haffuer / som er Lagedom.
Oc naar som wi saaledis handle / da gaar det vel til / I
huorledis det gaar til met oss / naar som det gaar effter den
euige Gudz forsyn oc vilie.

Kiere Claus synderlige gode Ven. Før end ieg nogle
ydermere handler vdi denne min Bog / wil ieg her bescriff-

ue huad Pestilentze er / Som Lægerne hende beserifue.
Pestilentze er en ond Kaalde siuge som kommer aff ont forgifftigt Væder oc luct / aff huilcket Menniskens nature oc Blod forderffuis / Och naar som Menniskens drager den onde forgifftige luct ind vdi sig vid sin Aande / da gaar hand ind til Hiertet det bliffuer saa der aff forgiffuit oc befengit / och naar som ith Menniske er saa befengt / da forgiffuer siden det ene det andet.

Kiere Claus synderlige gode wen. Huorledis det ene befengde Menniske forgiffuer det andet / oc Huorledis de som befengde ere skulle skicke och holle sig / Scriffuer Doctor Morthen Luther saare herlige vdi den Bog / om mand maa fly for døden oc Pestilentze / huilcke hans raad oc lærdomme saare nøttelige ere / thi vil ieg dem her indføre / oc dem bruge til en fortale vdi denne min Lægebog om Pestelentze oc æder / hues ord saa lyde.

Doctor Morthen Luthers raad om Pestilentze.
Somme synde forsaare paa den høgre side, oc ere formegit dierffue oc dristige / friste oc forsøge Gud / och lade alting staa och fare / och foracte det som de skulle hielpe dem met mod Døden eller Pestilentze oc anden siugdom / som ere / Vrter oc lægedom / oc ville icke bruge dem / oc de sky huerken sted eller Personer / som ere befengde oc forgiffne met Pestilentze / men de dricke / doble oc collatie met dem / oc der met ville de beuise at de ere frimodige / dristige oc wforferede / oc de sige saa. Det er Guds straff / vil hand beuare mig for Pestilentze / da giør hand det vel / vden alle vrter oc lægedom.

Saadant er icke at lyde oc tro Gud / men at friste och forsøge hannem. Thi Gud haffuer skafft lægedom / oc giffuit oss fornufft til at forestaa vort Legeme / oc der met beuare / at det kand vere karst oc helbrede / oc leffue saa lenge Gud vil. Huo som nu saadant icke bruger / der met hand

vel maat-

vel maatte oc kunde/vden sin Nestis skade oc forsømmelse hand forkaster selff sit liff/ oc see sig vel til/at hand findis icke at vere sin egen Mandrabere for Gud.

Thi met denne viis motte oc nogen met samme skel for smaa oc foracte Mad/Øll/Hus/oc klæder/ och vere dri stig i sin tro oc sige/ Vil Gud beuare mig for Hunger tørst kuld oc frost/det kand hand vel gøre/ vden Mad/ Øl oc klæder/oc ville lade det saa bliffue/ och huercken aade eller dricke/ Ja visselig vaar saadan en sin egen mandrabere.

Oc der met saa megit mere/oc er end grucligere/ at en saadan forkaster selff sit Liff/ i det ath hand icke skyer Pestelentzen/ eller hielper til saa megit som hannem mue- ligt er/at stille det som mand kand fare ilde aff / men for- derffuer oc forkaster mange flere met sig/ som aff saadan siugdom forgiffuis/som ellers vel bleffue leffuendis/ om hã haffde røctet sit legeme som hand er plictig/och er saaledis skyldig i sin Nestis død/oc er offte en Mandrabere for gud.

Handelige saadanne mennisker ere lige som/naar ild vo- re løs i it Hus/eller nogen By brende/oc ingen hulpe eller reddede/men lode Ilden faa framgang/saa at den gant- ske Stad opbrende/ och deff emellem sagde. Vil Gud saa frier hand vel denne Stad vden vand eller at sløcke. En lignelse

Ney icke saa min kære ven/det er icke saa vel flyt/men brug lægedom/tag til dig huad som dig hielpe kand/ brend Eneber oc andre gode vel luctendis vrter/oc gør røg aff de vdi din Stue/oc alle steder/ baade i husfene/ gaard oc stre- der/sky personen oc stæde som er befengt/om din neste dig icke behoff haffuer eller du icke forens hannẽ beplictig est/ eller hand dig icke til lyder / oc giør lige som den der gerne ville dempe voffue ild. Thi huad er Pestelentze andet/end en Ild/som icke brender Halem/ Huff/eller straa tag/træ eller tømmer/men forderffuer Liff oc krop. Oc tenck saa ledis/den onde aand vor wuen haffuerført paa eff aff gudz

tilladelse/en suar forgifftig oc dødelig siugdom. Thi vil ieg
først bede Gud om sin naade/ at hand vil miskunde sig off
uer off. Der nest vil ieg see mig vel fore oc foruare mig/ oc
gøre røg mod den onde forgifftige luct/ Jeg vil giffue oc ta
ge lagedom oc vrter til mig/ oc fly stedē oc Personen/ huor
som mand haffuer mig icke behoff/ paa det/ at ieg icke self
skal forkaste mit liff/ oc maa vel ske mange andre flere met
mig / der ieg kunde vere en stor aarsage til deris død met
min forsømmelse/ naar ieg dem saaledis forgaffue. Vil min
Herre och Gud her offuer haffue oc kalle mig / da finder
hand mig alligeuel/ Da haffuer ieg giort mit der til / saa
megit som Gud gaff mig naade oc lycke til/ och er ieg icke
skyldig vdi min egen / eller vdi nogen anden Mands død
met min forsømmelse.

Men der som min Neste haffuer mig aldelis behoff/ da
vil ieg ingelunde forsage eller forsøne hannem/ oc da vil ieg
huercken sky hans Huss/ eller persone i noger maade / men
ieg vil gaa frit til hannem/ oc hielpe hannē/ som føre sagt er.

See/ dette er en retsindig Gudfryctig tro/ der huerckē
vreuels eller fortrøden er / oc ey heller der met frister Gud.

Ydermere/ Den som haffuer hafft Pestelentze / oc er
bleffuit nogit til pas igen / dog icke aldelis / men saa at hād
kand nogit behielpe sig/ hand skal fly oc holde sig fra folc-
kit / oc icke stray vil vere i omgengelse met andre/ vden saa
er at det giøris behoff. Thi lige som mand bør at see han-
nem til gode/ och hielpe hannem i sin nød / naar som hand
ligger oc kand icke hielpe sig sielff/ som før er sagt. Saa bør
hannem oc at vere saa from / dydelig oc aractig aff sig men
hand er nu hielpen aff sin nød oc trang/ ath hand skal icke
stray giffue sig til huer man i omgēgelse/ oc besynderlig det
som hannem driffuer ingen nød eller trang til. Paa det at
ingen skal met hans villie komme vdi lige saadan fare/ som
hand haffuer verit i/ eller vere andre aarsage til døden eller
Pestelentze/ fordi saa som vismand siger. Huo sō elsker voff-

nẽ eller faren/hand falder oc forderffues gierne ihẽde. Om nogẽ i en Stad vore saa fast i sin tro/ oc sette sig det fore i sit sind/at hand ville bliffue tilstede/om han kunde der met vere hans Neste til gaffn oc hielp. Oc her lige emod saa for stunlig/at det som ingen nød er til/at hand da hulpe met alle andre saa megit som mueligt er at affuerge oc stille saadan forgifft huor met han kunde/da skulle det maa vel ske sactes i den Stad/ oc icke saa mange dø der/ som der giør naar som ingen vil tage vare/eller hielpe at redde.

Men naar som det gaar saa til/at en part ere saa forferdit oc forskreckit/at de strax fly oc skytte intet der om/huor det gaar deris neste/oc lade hannẽ ligge for sig selff i den store nød oc trang. En anden part ere formegit dristige oc kønne oc skøtte intet om det/men de lade aldelis tilstaa/ huerken verie eller redde dem selff eller andre/men snarere formerer oc hielper til at Helsoten oc Pestelentze kõmer strax nu mere oc mere paa gangs/der haffuer Dieffuelen gaat at giøre oc hand kand saalunde lempelig nock kaste oss paa/ baade død oc huad wløcke hand vil. Thi her met fortørnis paa begge sider baade Gud oc menniskẽ storlige/ her met fristelse/i det at de friste vor herre oc Gud/ der met mistrøst/ tuiffuel oc vantro/i det at de icke tro vor Herre oc ey beuise deris neste dẽ kierlighed oc tienstactighed som dem burde saa ieg er ingen den som flyer/vden Dieffuelen/oc beholder alligeuel saaledis den som bliffuer / oc den som flyer /saa at ingen vndgaar hannem.

Her offuer ere nogre end fast slemmere oc argere/saa at naar de ere betende met Pestelentze/da holle de den saa hemlige oc lønlige met dẽ selffue/oc vdgaa iblant folckene oc de haffue saadã mening. At huor sõ de kunde der met betẽde oc forgiffue andre/da skulle de selffue bliffue fri oc helbrede igẽ oc de gaa faar den skyld paa gaden oc vdi Hussene/paa det at de maatte komme Pestelentzen fra dem och paa andre/ Onde menniske

och de

oc de stande im deris egne Søꝛn/eller deris egne Tieniste Tynd/eller oc andꝛe henge om deris hals/oc der met ville de redde dem sielff. Oc de tro icke at Dieffuelen hielper der til oc dꝛiffuer det spil/at det saaledis skeer oc gaar.

Jeg haffuer end vel høꝛt/oc det er mig sagt at nogre ere vel saadanne foꝛtuifflede skalcke/at de foꝛ det ene gaa i blãt folckit/eller løbe i Hussene met deris pestelentze/foꝛdi at det foꝛtryder dem oc er dẽ leet/at pestelentze haffuer der icke oc saa byt/oc foꝛdi ville de føꝛe den der ind/lige som dẽne sag voꝛe saadant ith skimpt/som det er/at naar som nogen vil gioꝛe en anden it skalckhed/ oc setter Lopper i en andens skindkioꝛtel/eller en neffue fuld aff Fluer i en andens Stue. Jeg ved icke om ieg skal troet/at saadant skal vere sant/er det sant/da ved ieg icke huoꝛfoꝛe ieg skal holde saadanne/ enten foꝛ menniske eller saat Dieffle. Men sandelige mand finder stedsse foꝛgifftige onde menniske. Saa er oc Dieffuelen icke lad til ith snedigt skalckhed at komme aff sted vid saadanne sine Companer och stolbꝛødꝛe. Men det voꝛe mit raad/at huoꝛ mand funde saadanne/ ath Byfogeden eller Dommeren toge dem vid deris hals/oc antuoꝛde Bødelen dem i hender/oc lode hannẽ handle met dem/ lige som met den der met fri villie myꝛder och ihielslar sin Bꝛoder. Thi huad ere saadanne menniske andet/end rette lønlige glubmoꝛdere vdi en Stad eller By/som løbe oc omkring/føꝛst her ocsaa der/oc lønlige myꝛde en anden oc det skal dog hede at ingẽ haffuer det gioꝛt. Lige saa gaa oc disse her omkring besmitte oc foꝛgiffue her it Barn/ der en quinde/oc ingen skal haffue det gioꝛt/oc der til met gaa de oc lee oc gnisse/ lige som de haffde gioꝛt fuld vel. Det vaare fast bedꝛe at mand i saadan maade bode blant vilde Diur oc vskellige Creatur end hoss saadanne Myrdere. Jeg ved intet at pꝛedicke foꝛ disse Mandꝛabere/thi de acte ingen pꝛedicke. Jeg vil befale Øffuerigheden dem/at de til hielpe at raade dem bod/dog

met ingen anden Lagedom/ end met Bødelens.

Gud haffuer selff i det Gamle Testamente befalet/at de som Spittalske vore/skulle vere skilde fra andre menniske/och maatte icke heller bo i Stederne hoss andet folck/ men de skulle bo vden faar Stederne/paa det/at de skulle icke besmitte andre. Huor megit mere skulle wi ocsaa giøre vdi den farlige Pestelentze/ eller i andre forgifftige Siugdommer /de som saa snart oc end snarere fenger oc betender end nogen Spittalske siugdom gør. Huo som helst det bliffuer forgiffuen/eller betent met saadan Siugdom/hand skal strax veluillige holde sig fra folckit/oc strax lade hielpe sig met raad oc Lagedom. Mand skal gerne hielpe hannem vdi sin nød/som ieg tilforn aldelis nock haffuer giffuit til kende/paa det/at saadan Forgifft kand vdi tide nedtrøckis oc fordempis / icke alleniste for en eller tuende personers skyld/ Men den gantske Menighed maatte snart bliffue forgiffuen/om mand lode hende faa sin fremgang/ oc saa komme vdi blant andre. Thi saaledis er det nu met denne Pestelentze som nu her vdi Vittemberrig regnerer/ hun er alleniste kommen aff saadan besmittelse/och aff ingen anden ting. Thi ath Lucten Gud vere loffuit er end nu sund oc ren/men ellers aff forfengeligt Hoffmod oc ret forsømmelse er saadan Pestelentze hid kommen:

Her endis Docter Morten Luthers raad om legomlig Lagedom/ och følger her nu effter hans raad om Sialsens oc samuittigheds Løgedom.

FØrst skal mand formane folckit at de gaa til Kirken/ och høre predicken/och lare aff Guds Ord huorledis de skulle leffue och dø/ Thi skal mand giffue act paa dem som groffue oc vforstandige ere saa at de slet oc aldelis foracte Guds Ord/oc skøtte intet

om det dē stund de leffue oc ere karske oc helbrede. Lige her emod skal man lade dem ligge i deris nød oc siugdō/oc intet mere skøtte om dē/Met mindre end at de des aluerlige met ret hiertens suck oc graad beuise oc tilkende giffue deris anger oc bod. Thi at den som icke anderledis leffuer end som en Hedning eller Hund/oc haffuer det icke obenbarlige angret oc fortrødt/den ville wi icke heller giffue Sacramentet oc ey heller acte hannē for en Christen. Men lige som hand leffde saa maa han oc dø/oc see sig selff fore. Thi wi skulle icke kaste Perler for Suin/oc ey heller helligdō for hunde. Mand finder vel des ver/mange groffue forstockede oc fortredne Menniske / som huercken men de leffue eller naar som de dø/sørge eller befinde dem nogit til deris siel/de gaa saa hen ind til de bliffue siuge/oc dø saa heden lige som en Stock/som huercken sind eller vid er vdi.

Det andet er/At huer skal i tide skicke oc berede sig til døden/met scrifftemaal oc syndernis bekendelse for gud oc gierne anamme Sacramentet huer ottende eller fiortēde dag en gang/forsyne oc forlige sig met sin neste/oc gøre sit testamente/paa det/om vor Herre klappede paa hastelige oc tidē bleffue for stackit/før end Sogne Herren eller Capellanen kunde komme/at han da kunde sielff hans Sial nogit besørge oc forestaa/oc icke for den skyld forsømme sig sielff/mē kūde alligeuel befale oc giffue sig Gud i vold. Thi det er icke heller vel mueligt/at huor som stor død er/oc der ligge mange siuge/oc det icke heller ere vden ii. eller iii. Predickere/eller Capellaner/at de kunde kōme til alle/oc da først lære och vnderuise huer serdelis i alle de ting som ith Christet menniske bør at vide før hans døds tid kommer.

De som her i ville vere letsindige oc forsømmelige/da skal det vere deris egen skyld/oc maa de det selffue forsuare oc gøre regenskaff der fore/om mand kan icke huer dag holde en besynderlig Predickestol och altere til rede for deris

feng/

seng/men de haffue forsmaat det almindelige altere oc Pre dicke stol/til huilcke Gud haffuer daglige kallet oc esket dē.

Til det tredie. Det som mand nu endelig vil haffue oc begere Sogne herren/ eller nogen Capellan til sig / da skal hand kalde dem til sig met det aller første oc i tide/før end siugen tager formegit offuer haanden/ oc den stund hā haffuer sit sind oc fornufft til at besinde oc kand forstaa sig noget. Dette siger ieg for den skyld/ thi der ere mange til som ere saa forsømmelige/at de sige icke til før end Sialen sider saa gaat som ydeꝛst paa tungen/oc de kunde saa gaat som intet tale/oc der er føie skel oc vid i dem. Oc da bede de som der hoss ere /Kære Herre siger oc læser hannem no-get gaat fore etc. Nu ville de at mand skal giøre det. Men den tid den Siuge bleff først siug / och kunde end da no-get skøde / da yndskede hand icke en gang at mand skul-le gaa til hannem/ men han sagde / Ey det haffuer ingen nød / ieg hobes det bliffuer vel bedre. Huad skal en from Sogne Herre giøre met saadant Folck som huercken sørge for liff eller Sial/men de leffue oc dø som ith Suin / eller som ith andet wskelligt diur / och nu skal mand icke sige hannem Euangelium faare oc giffue hannem Sacramen-tet før end vdi det siste Oye blick / Lige som de her til dags haffue giort vdi Pauedømmet / den tid de huercken spurde huad Tro de haffde til Gud/oc om de viste noget at sige aff Euangelio / Men de stoppede dem Sacramen-tet vdi Halsen / lige som vdi en brødstock.

Ney icke saa / Men den som icke kand tale / el-ler giffue Tegen fra sig (Och serdelis om hand det met vilie forsømmer) Huad hans Tro er om Euange-lio / Och huorledis ath hand begerer Sacramentet da ville wi ingelunde giffue hannem det. Thi oss er beffalet / Ath wi skulle icke giffue de wantro oc wgude-

lige

lige Menniske det Hellige Sacramente / Men dem som tro / Huilcke som kunde bekende oc opregne deris tro. De andre maa fare deris vey / lige som de tro. Vi ere orsagede oc wskyldige der vdi / fordi at der er ingen brøst paa wor predicken / lerdom / formaning / trøst oc besøgelse.

Kiere Claus synderlig gode ven Eders Velbyrdighed dragis vdē tuiffuel vel til minde At Anno M. D. xxxvi vaar her i Riget en stor suar Pestelentze / som tog mange aff dage / oc serdelis vdi Malmø / lige som hun oc giorde i Kiøbenhaffn Anno M. D. xlvi. och desligeste Anno M. D. liii. Huilcken Pestelentze ieg acter at vere off paa kommen / lige som Doctor Martinus Luther scriffuer om den Vittemberske Pestelentze / thi mand haffuer icke forfarit at sucten haffuer verit wren siden Suedesiugen vaar Anno M. D. xxix. Huilcken visseligen vaar en forgifftig ond luct som igennem saa mange land fløg oc mange aff dage tog. Jeg lod vdi fore sagde M. D. xxxvi. aar det Pestelentzen her i Riget saa regerede vdgaa vid Prenten en liden Bog om Pestelentzis aarsage / foruaring oc Lægedom Eders Velbyrdighed til vilge oc tieniste / oc menige Rigens indbyggere til nytte oc gaffn / thi paa den tid vor ingen her i Riget som noget haffde screffuit paa vort danske Tungemaal om saadan handel. Samme bog haffuer ieg nu offuer seet forøget oc forbedret met nogre besynderlige Capiteller om atskilligt æder oc forgifft / Huor aff man see kand / huor flittig de gamle vise oc forfarne læger haffue verit / i det at de met al flijd haffue offuerueyet och betractet alle de ting som menniskens legeme skade eller forderffue kunde / vere sig siugdom / Forgifft / Eder / eller nogit andet / dem haffuer ieg efterfult / oc tilsammen lest de lægedomme som tiene til dem som met Eder forgiffne vorde / paa det ath de skulle haffue noget met huilcket de dem hielpe skulle om de bliffue forgiffne.

Faartalen.

Men den Raanst ath forgiffue sin Neste met ader brugis selden (Gud ske loff) her vdi wore land / Men vdi somme andre land er den almindelig / Det Eder som wi bruge mod vor Neste/er Kniff / Suerd oc Spiud / her met forgiffues mangen/des vær/ oc serdelis naar som wi ere druckne oc fulde etc.

Kiære Claus denne efftertfølgendis Bog vil ieg atter lade vdgaa paa prenten vnder eders Velbyrdigheds beskyttelse oc beskermelse/ och beder eders Velbyrdighed ydmygeligen / ath i ville tage dette mit arbeyde til tacke / lige som i føre giorde met mine andre Bøger/oc mig hoss de auindtz siuge som stedsse laste oc skende ith fremmet arbeyde/och selffue kunde de intet gaat giøre beskytte och beskerme. Her met eders Velbyrdighed met alt i vel ville den euige Gud befalendis / Screffuit i Malmø / den v. dag Junii som vaar Pintz afften Anno/ M. D. Lvii.



Denne Bogs Taffle

Ende paa denne Taffle.

Det Første. Capittel.

Om Pestilentzis aarsage oc begyndelse.

HVad Pestilentze er/oc huorledis den aff Lægerne bescriffues/er offuen fore sagt/ nu vil ieg tale om Pestilentzes aarsage som ere tuende. Den første er som alle naturlige Mestere sige / nogre besynderlige Stiernets indflydelse/huilcke som Vandet/Jorden oc Lucten forgiffue/ lige som almindelige gierne skeer / naar som Solens oc Maanens formørckelse ske/Oc naar som de øffuerste Planeter / Saturnus / Jupiter och Mars komme tilsammen vdi Jomfruen eller vdi Tuillinge/ och Herren aff det opfarendis Tegen er samme tid vdi Oster oc Maanen er da befengt met nogen wløcksalighed.

Anden aarsage er ond damp oc røg/som met Lucten beblandet er/ som aff iorden opfaren er aff hullet/graffuer oc steder/der som forgifftige Diur ligge vdi/eller aff den sted huort som døde Menniskes kroppe offuer Jorden wiorede eller wbegraffne ligge/ den kand oc vel komme aff den sted som de Jordede ligge. Thi skulle mand haffue en besynderlig sted vden faar huer Kiøbsted vnder den obne oc klare Himmel/ huor som man skulle iorde døde Menniskes kroppe/ Huor som Solen oc lucten saadan ond damp (vden menniskens store skade oc forderffuelse) kunde fortære. Saadanne steder haffde Jøderne vdi det Gamle Testamente. Ja i Tydskland oc i Franckerige findis end nu mange saadanne steder. Her om scriffuer Doctor Morten Luther i den Bog/ om mand maa fly for Døden och Pestilentze. Vor naadige Herre Kongelige Maiestat/haffuer oc her om ladet vdgaa it almindeligt bud oc befaling at for huer Kiøpsted her i Riget skulle vduelgis och tilskickis en sted/huor som døde menniskis kroppe skulle iordis.

Lucten

Lucten forgiffuis oc aff det vand/ vdi huilckit døde Fæ/ Hør/ Hamp/ oc andre saadanne ting ligge/ som giffue ond luct aff dem/ Fisken vdi saadanne vand forgiffuis desligeste oc Fæit som dricke aff samme vand.

Lucten forgiffuis och aff fule Rendestene/ aff døde Hunde/ Katte/ Suin/ Høns/ Røtter/ aff Suinemøg/ aff menniskens møg/ som paa Gaderne oc vdi Stræderne ligger/ Øffridheden skulle haffue god act oc tilsiun at saadan vrenhed bleffue icke lagt paa Gagerne oc vdi Strederne Det vaar Israels Børn bødit at de skulle gøre eth hul vdi Jorden/ naar som de vilde gøre deris mag/ oc siden skulle de skrabe Jord der paa som wi læse. Deutro: xxiii.

Hipocrates læge siger/ at menniskene oc alle Diur/ opholdis aff try ting/ som ere/ Mad/ Drick/ oc aff lucten/ men lucten er det alsom snariste for alle ting / aff huilcken wi snarist forwandlis/ thi den indragis igennem Lungen/ til Leffuerens brøn som er Hiertet/ aff huilckit/ alle legomens leffuende aander deris opholdelse haffue. Inddragis den som ren oc wbesmittet er/ da vddelis den och saaledis vdi de andre lemmer. Men er den wren/ besmittelig/ oc forderffuelig/ da vorder Hiertet oc alle legomens aander forgiffne/ besmittede oc wrene. Thi samtycke alle Lager endregtelige / ath den største och ypperste Aarsage aff denne Siugdom/ er ond luct/ huilckit som aff ret nature er hiertens wuen och fiende. Thi skal mand (om det mueligt er oc ske kand) fly met det første aff den sted/ som ond forgifftig Pestelentzis luct er/ til den sted/ huor som god sund oc ren luct er/ oc huor som Pestelentze icke haffuer regerit ith halt Aar tilforn / mand skal ey helder forsnart komme til bage igen til den sted aff huilcken mand flyde.

Pestelentze kommer oc stundem aff aarsens fire tider som ere/ Vinter/ Vaar/ Sommer/ oc Høst/ naar som de icke haffue deris skick som dem bør at haffue vdi kuld/ verme/ vaat oc tiurt.

Det andet Capittel.

Pestelentzis luctens Tegen.

Aff disse tegen kand mand forfare oc vide at Lucten offte forwandlis / nu regner det / oc strax skin Solen igen. Naar som Solen skin oc der gaar for hende en tyck Toge / huilcken hun icke kand fortare / oc Lucten stunis ath vare fuld aff støff. Naar som der sker stor och mangfoldig forwandling vdi lucten paa en dag. Naar som der voxer vduortis paa menniskens Legomme atskillige slau Sylder. Naar som de Fugle som van ere ath haffue deris bolig oc verelse paa Sletten / forlade deris Eg / Vnger oc rede / oc fly op paa Biergene. Oc de som haffue deris værelse oc reder paa Biergene / fly ned paa Sletten / lige som Gøgen / Starre de gøre / Spurge haffue serdelis saadan nature / som lerde Mend om dem scriffue / ieg haffuer oc vdi sandhed det forfarit aff dem som her paa haffue giff uit act / oc naar som Lucten haffuer verit forgifftelig / at de haffue da føye Spurge seet.

Sammeledis oc / naar mand seer ath Orme / Mulwarper / Jordmus / Hugorme / Ogler / och andre saadanne Diur / krybe oc løbe aff deris boliger och huler / det er ith tegen der til / at de fly Jordens forgifftelse. Naar som de Diur som deris verelse paa Jorden oc vdi vandet haffue / krybe aff vandet / eller at de ligge døde hoss vandet. Naar som det er regn veder / oc at der da nedregner frøer / det er ith vist Pestelentzis tegen. Naar som siuglige Quindfolck icke letelig føde deris Foster til Verden / eller om de / eller Fosterit dør / det er och vist Pestelentzis tegen. Der ere end mange andre atskillige tegen til / aff huilcke mand kand forfare at Lucten er forgifftelig / alle her ath scriffue vaare forlangt / thi vil ieg lade dem fare / och her lare /

 huorledis

Huorledis man ſkal holde oc ſkicke ſig/naar ſom Peſtelētze regerer/paa det at hun icke ſnarlige ſkal faa mact offuer en.

Det iii. Capittel.

Huorledis man ſkal holde ſig naar ſom Peſtelentze regerer.

Mand ſkal haffue ſin bolig oc verelſe / vdi
ith Cammer eller Stue / huilcket ſom er
vel høyt imellem gullit oc loffiet/oc ſam-
me bolig ſkal vere tør och icke ſygt eller
dampactigt. Thi at der er ingen vere oc
ſkadelig ting til naar ſom Peſtelentze re-
gerer/ end at haffue ſin bolig vdi ſygge oc dampactige bo-
liger / vdi huilcke Lucten kand icke forwandlis och renſis.
Deſ Vinduene aff ſamme Cammer och bolig/ ſkulle vere
imod Norden/ och om det haffde nogre imod Synden/ de
ſkulle tillyckis vel tet/oc de Vindue ſom ere vdi Norden/
paa ith aff dem ſkal gøris it hul ſaa ſtort ſom en rude et/
paa det at den onde damp kand fare vd. I ſamme Bolig
oc kammer ſkal gøris en god Ild aff Ege træ / om der er
nogen Skorſten i det mand ſkal oc gøre i ſamme Bolig tre
eller fire gange om dagen en god røg aff velluctendis ting
lige ſom aff diſſe/ Paradiſetræ / Ambra/ Maſtix/ Meyran
Neglicaer / Canelebarck/ Muſkate blommer / Røgelſe/
Myrrhe/ vild Meyran/ Lauerber ſkaler/ Eneber/ Enebere
træ/ Saluie/ Roſemarin/ Lauendel / Egeløff / tør Rude/
man maa tage aff diſſe huilcke mand kand faa oc bekōme
oc her aff ſkal mand legge paa gløer i en Ildſked eller i ith
andet kar / oc her met røge i ſamme bolig/oc dette ſkal gø-
ris ſerdelis naar ſom regn veder eller Toge er/ Det er och
ſaare gaat at mand legger i ſamme Cāmer eller Stue gode
vellucttēdis grøne eller tørre vrter/ lige ſom diſſe ere Saluie
Iſop / Lauendel/ Spicanardus /oc andre ſaadanne.
Om Sommeren naar ſom ſtor hede er/ da er det gaat at

man strøer gullet met bladene aff Vintra/met Rosen/met Pileløff eller met Aakane blad oc blomster. Det er oc gaat at samme strødde blad/løff oc blomster offuerstenckis met Rosen Edicke/eller met Edicke oc Rosen vand tilsammen blandede. De fattige som icke haffue Rosen vand/ oc icke formaa at kiøbe det/de skulle tage Aakande blomster/eller Rosen/oc siude dem i Vand oc lade dem saa kølis/ oc saa lade Edicke paa dem/oc dem bruge lige som offuē fore sagt er om de andre Vrter.

Oc naar som nogen dør aff Pestelentze/da skal den Stue eller Herbergs vegge rensis oc alt ander hues der inde er skures oc thois/ vere sig Bord/ Bencke/trasenge/ skamle/thi den onde forgifft kand giffue sig paa en veg eller vdi en reffue/eller vdi noget som der inde er/oc der inde side en lang tid/oc naar sō da nogen kōmer ind vdi samme kāmer eller Stue som aff naturen tilbøgelig er til Pestelentze hand befengis strax/her om vil ieg sette nogre sande hystorier. Salige Lector Andres Liung/ som vor en aff de første her vdi Riget som forlod Pauens regimente/oc bleff Sogne herre vdi Landzkrone i xi. aar. Oc bleff siden der fra kallet til Malmø at vere der Sogne herre / Huor som han lerde oc Predicke Gudes ord rent oc purt vdi xviii. aar oc hand døde i samme Stad Anno M. D. Lv. den xxiiii dag Nouembris/ Han sagde for mig och for mangen erlig Mand/at den tid han vor i Landzkrone Closter/ døde en aff brøderne i samme Closter aff Pestelentze/it halt aar der effter kom en anden Broder i samme herberge som den anden vor vd død/ oc fant der inde hengendis ith Bøste flesk som vaar Spege / det tog hand der vd och aad der aff / och bleff strax befengt met Pestelentze och Døde / saaledis bleffue der siu Brødre Døde / som haffde ædt aff Bøstet / om siger bleff mand det vaar / at de som haffde ædt aff samme Bøste bleffue saa befengde / saa kaste de

samme Søste for en Hund/han aad det/oc døde der aff.
Anno Christi M: D. xi. Der vor en Stad vdi Val
land vor bestollet/kom der en stor suar Pestelentze vdi de
Tydskes Leyre/oc der døde en Stridz kneckt aff Peste-
lentze/han haffde it sengklæde paa sig/oc samme sengklæ
de kom siden til xxv Stridzknechte/oc strax de finge sãme
sengklæde paa dem bleffue de befengde met Pestelentze och
døde/ och der de andre Stridzknecte formerckte ath de som
haffde hafft sãme sengklæde vaare bleffne døde/brende det.
Denne Historia scriffuer Doctor Jodocus Villichius vdi
den Bog som hand haffuer screffuit om Pestilentze. Och i
sã ne Bog scriffuer han oc at der laa it Hiune eller pude i
ith huff huor som Pestelentze haffde føre regeret i en vraa
vdi fem aar wtoet och wrenset aff forsømmelse skyld/om
siet kom der en som rørde vid samme pude eller hiunde/oc
bleff befengt/oc Pestelentzen regerede der paa nylige som
hun haffde føre giort/ Antonius scriffuer Porte. iii. Titu
lo. xxii. Capite. xii. At Anno Christi M ccc. xlviii. vor
der i Florentze Stad en stor suar Pestelentze/ oc i sãme pe-
stelentze døde it fattigt menniske som haffde legit paa nogre
gamle klude/oc der han vor død/ kastedis samme gamle
klude paa gaden/oc der komme ii. Suin oc rodede (som de-
ris art oc nature er) i blant samme gamle klude/oc de bleff
ue strax befengde met Pestelentze oc de løbe bort och igen
ind til de ned fulde oc døde. Thi giøre de aff Flanderen/
Brabant oc Hollant/desligeste de i Schotland ret i det ath
de sky saadanne forgifftelige steder/de lade och tho oc rense
alle ting som i saadanne huff ere vid deris Skrubbers/ det
er/vid nogre besynderlige mennis ke som sig til saadan han-
del giffuet haffue/oc der fore tage deris løn/som indset er
aff offuerigheden faar deris wmage. Her aff kunde wi see
at den forgifftige Pestelentzis onde forgifftelse kand lenge
vere i it wrent huff oc i wrene klæder. Her aff kunde wi oc
see huor

see huor suarlige at söme rige menniske synde i det/at naar som deris tieniste Tiunde bliffue siuge (om de end icke haff ue vden den Kaaldesiuge) da skiude de dem vd aff deris huff oc legge dem heden paa de steder som andre ere døde/ oc da bliffue de forgiffne och dø/ huilcke maa vel ske de haffde kundet leffuit vdi mange dage.

Paa det at den flyende forgifftige Pestelentze skal icke giffue sig ind vdi nogen reffue eller vag/ skal mand haffue staaendis i den Stue eller Herberge som de siuge vdi ligger nogre Spande eller bøtter met lunckit vand/ da giffuer sig den flyende forgifft ned paa vädet/oc vädet bliffuer til at see lige som der vaare en Taage paa/eller som støff vaare der vdi faldet. Om mand vil gøre at for sagde vand skal vel-delig drage ædertt til sig/ da skal mand kaste en haand el-ler tho fulde aff Kaaberrøg i samme vand och effter Karer-nis storhed. Mand skal oc kaste en gloendis Tegelsten/ eller gloendis Jern/ eller Staal i samme vand/ da drager samme vand ædertt des bedre til sig/dette skal icke gøris en gang men offte.

Om mand legger vsluctet Kalck vdi den Stue eller Herberge som den siuge i ligger/den drager oc ædertt til sig.

Det iiii Capittel.

Om mad oc dricke.

DEt Brød som man skal æde den stund Peste-lentze regerer/det skal vere aff god Ru eller Hue de/ vel suret/saltit oc baget. Och huer tredie dag skal mand haffue (om saa ske kand) ferst nybaget Brød. Om Vinteren skal mand bage i Brødet danskt Cömen/Anis/ eller oc Coriander sö er be-redt/ saa at den haffuer leget en nat i Edicke/ oc siden tiurt. Brød

De diurs kød som hente deris føde hart hoss Bierg huilcke som icke ere forfede eller for maffre/disse ere serdelis Kød

 gode

gode at æde aff/naar som Pestelentze regerer/oc de beste aff saadanne diur ere/Lam/vnge Kid/Kalffue/aff vilde diur vnge Raaer/Harer. Aff Fugle/ Høns som karske oc sunde ere/fordi at høns befengis och offte met Pestelentze /vnge Haner/Capuner/Agerhøns/Starre/Solsorter/oc andre saadanne fugle/som deris omgengelse oc verelse i Skoffue haffue. Men deris inguoler/fødder/eller Hierner de skulle icke ædis vdi den tid som Pestelentze regerer. Alle de Fugle som deris Bolig och Reder haffue paa vandet/ vere sig Gess/Ender Suane/oc andre saadanne/ de forbiudis aff Lægerne vdi saadan tid.

Fugle

Den Fisk som er fangen vdi rindendis Vand/oc skal paa sig haffuer den maa mand æde vdi denne tid/ lige som ere/Gedder/Brasen/Borck/oc andre saadanne/disse maa mand siude eller stege/effter som mand selff vil/Men dog loffue lægerne de som ere steckte mere end de som ere sodne.

Fisk

Huad som bereis aff Melck ronder lettelig/oc forderffuer snart en ond Maffue/thi er den icke god at bruge i saadan tid. Men sur Melck/eller oste Valde maa man oc bruge.

Melck

Mand skal ingen gammel raaden Ost æde/men sist effter man haffuer ædt eller fuldner giort sit maaltid/ da maa mand vel æde lit aff en god fersker faare eller gede Ost.

Ost

Eg som ere bløde saadne/eller slagne paa vand maa mã æde. Men haarde saadne eller stegte Eg/ eller oc det sõ ba get er aff Eg forbiude lægerne/thi de stoppe/oc naar sõ pestelẽtze regerer/skulle de ting brugis som løsen oc stol gãg gøre.

Eg

Aff Fruct maa mand æde tørre Blommer/Persinger Valnøddekierner som nogit stund haffue legit i Edicke / de loffues ferdelis vdi denne tid. Mand maa oc vel iblant met æde Haselnødder/Ribes/Mørske/Eble / saadne Peter / Queer/Om Vinteren maa mand bruge. Mandele/Figen Rostner/Cappers Oliuer/Rosiner/Pomeranser.

Fruct

Ingen fruct skal afftagis aff træerne aarle om morgenen/den stund end nogen taage er paa dem.

Kaal giort aff Persilies vrt och Rødder/aff Borags/ Kaal
Spinas/Bede Milder/Surer/eller aff Roer maa mand
æde. Men Kabuse kaal er wsund vdi saadan tid/ mand
maa bruge Mandelemeck oc Ertesaad i denne tid. Velling

Byg velling/ Haffre velling/eller velling aff Ri-
sengryn/met Edicke sure giorge/maa mand æde.

Oc men saa er at Leffueren hedmis aff Senep/da er Senup
det icke gaat ath mand bruger den. Men met disse Vrter
maa mand rede oc forbedre sin mad met/som ere Ingefer/
Canelebarck/ Saffran. Eller mand maa bruge dette ef-
ter følgendis huilcket saaledis skal beredis.

Mand skal tage Canelebarck ith lodt/Muskateblom- Cinamomum
mer/ ith halff lodt /Cardamomer ith quintin/ Ingefer try Macis
quintin/Kriisekommen it lodt/ røde tørre Rosen/ Anis/ Cardamomum
rød oc gul Sandel/ Saffran/ aff huert it halt quintin/disse Zinzeber
skulle stødis til puluer/oc naar som mand her aff bruge vil Cuminum
Da skal mand lade Vin der paa/oc bruge det vdi den sted Rosa rubea
som mand er vand at bruge Senup. Mand maa oc vel ta- Sandalum
ge her Sucker til saa megit som mand selff vil. Crocus

Om Sommeren naar som stor hede er/da skal mand
icke bruge hede Vrter.

Det er gaat oc nyttelígt/at mand bruger Edicke vdi Edicke
alle Retter som kaagis.

Lægerne forbiude oc at mand skal icke bruge mange at- Mange retter
skillige Retter naar som Pestelentze regerer. Thi lige som
Dyekød / oc Kalffuekød / kunde icke vel til lige siudis i
en Gryde saaledis kunde icke helder mange haande slags
retter vel fordøffuis eller fortæris i en Maffue/men raadner
oc forderffuis/huor aff atskillige Siugdōme kōme/oc serde-
lis om mand æder Kød oc Fisk tilsāmen offuer it maaltid.

De som ere vane vid Øl/de skulle dricke gaat gammelt Om drick
øl/huilcket som icke er forsterckt / de maa oc henge i deris
øl/Holtzurt/aff somme S. Elline vrt kallet. Eller oc støtte Enula campana
Lauerber. Bacce lauri

De som ere opuande met Vin/de maa dricke god klar huid Vin / som er blandet met saadet vand / eller de maa blande den met Rosen vand / eller met Endiute vand om Sommeren/och om Vinteren met Cardabenedicte vand. Al offuerflødig drick skal flyis/om Sommeren skal mãd dricke den drick som køler/oc om vinteren den som vermer.

I denne tid skal mand dricke den Vin som er tilgiort met Saluie/Eneber/Holtzurt/Bethonie. Men gammelt Folck de skulle gerne dricke den Vin som er tilgiort met Malurt.

De som ere befengde skulle aldelis ingen Vin dricke/ uden alleniste den / huilcken som de tage til dem met nogen besynderlig Lagedom. Malmosie/Clarete/ Miød/ Brendeuin/oc anden saadan heder oc sterck drick de skulle icke brugis i denne tid/thi at de hedme Blodet/ och naar som det er hedt/kand det lettelige befengis.

Vand

Vandet huor i mand skal kaage maden/det skal vere ferskt Kildeuand/som udspringer vnder den klare Himmel.

Søffn

Effter meddags maaltid/skal mand icke nedlegge sig til søffns/ thi aff saadan søffn/ vorde alle lemmer tunge/ mand faar der aff Hoffuituerck / den Kaaldesiuge / oc mans løst forgaar. Men vil mand nu soffue/da maa man sidde ret offuer ende oc soffue en liden stund. Om afftenen effter afftens maaltid skal mand icke fortilige nedlegge sig til søffns/før end tho eller tre timer ere forløbne. Siu timer

Naturlige Søffn

er en ret naturlig søffns/huad som mand der offuer soffuer det kommer menniskit til skade.

Sued

Sker det oc saa / at mand sueder i søffnen/ eller om natten/ da skal mand vel stryge sueden aff sig met ith rent lindklæde.

Arbeyde

Stray effter maaltidet skal mand icke arbeyde / thi her aff forhindris fordøffuelsen i Maffuen/ och føden faar icke hendis rette naturlige gang i de Aarer som den skulle Leffueren/ Milten/oc Nyrerne forstoppis/ huor aff store

orsage sligdomme komme. Men de som ere opuand aff
barndō til arbeyde/de vnder tagis aff denne Regel.
At bade i denne tid forbiudis aff Lagerne/thi aff sue- Bad
debad gøris Hiertet siugt/ oc mand bliffuer maetløs / och
tørster effter Badet/oc bader mand lenge/ da beredis ved-
sken til at ronde. Men huo som van er til ath bade / hand
maa bade en liden stund/oc icke i stor hede/paa det at sued
hulerne skulle icke forstoppes/huor aff megit ont kan kōme
naar som vedsken vdi hannem rønder/som mand vel kand
see vdi en møg hob/io tettere hand ligger tilsammen lagt/
io mere han ronder. Oc en time før mand gaar ind i badet
skal mand tage til sig it quintin aff Galeni/eller aff Andro-
macht Therragelse/eller oc Metridatum/eller aff Electua- Theriaca Metridatum
rio Liberantis/om Vinteren met en sked fuld aff Vin. Oc Electuarium
om sommeren met Rosen vand aff Suret/eller met Scabi- Liberantis
ose vand/eller met vand aff Hiertens frыd/ eller och met
Vin Edicke. Ingen tid skal mand bade met en fuld Maff
ue/ men naar som maden er fuldnet fordøuet eller fortarit.
At bade fastendis er alsombest. Desligeste skal mand oc vel
smørie oc gnide sig allesteder i badet met Olie aff Cāmille Oleū Camomille
blommer eller oc met Vin/da obnes suede hulerne/ oc den
onde vedske giffuer sig vd. Det er oc saare gaat ath mand
gnider fødderne vnderneden til met Salt oc Edicke. Och
effter at mand vdgaar aff badet skal mand sig nedlegde/oc
saa atter suedis.
Huerdag skal mand vddriffue legemens offuerflødighed Stolgang
oc vrenhed vid Stolgangen. Mand skal oc icke heller for-
lenge holle sit vand. Oc om stolgangen vil icke komme aff
sig selffue/da skal man bruge til dem som ere vande til Cli-
stere sacte Clistere/som giorde ere aff Fioler/aff den Ra- Viola
rost Althea/ och aff Bjørne kleffuers vrt/met Lissebons Altea
Olie. Eller man maa bruge aff de Piller som kallis Pes- Branca vrsina
telentziales/och de findis beredde i Apotecken. De fattige Oleum oliuarum

 mue

mue bruge/tappe huilcke de skulle stinge bag ind/ som ere giorde/aff Alun/aff huid Sebe/aff Flesk/ aff en Bederod.

Mand skal oc vel vocte sig for hastighed/ vrede forførnelse/sorg/angist/bedrøffuelse/fryct, forferdelse etc. Man skal vere letsindig/oc glade sig met sine vener/oc bruge saa Harpeleg/Trõpe/Pibe/oc andre saadāne lege oc lystighed.

Legomlig samquē — Efftedi at naturens leg och legomlig samquem/ som Mand oc Hustru bedriffue tilsamen/ gøris icke aleniste alle lemer skrøbelige/men vid den gerning vdføris oc liffsens aand/thi er det raadeligt/at mand bruger den maadelig.

Det v. Capittel.

Om Aareladelse.

DEr som mand det føler/at det stinger aldermest/ vere sig bag ørerne/vnder armene/eller i Rørerne der vil forgifftelsen sig sette oc vdbryde. Thi naar som Hiernen røris oc befengis aff forgifftelsen/driffuer hiernen den fra sig bag ørerne. Hiertet vnder armene. Leffueren i Rørerne. Thi skal man met Aareladelse saaledis handle som her effterfølger.

Hiernen
Hiertet
Leffueren

Hals ørene — Er mand hoffuen i Halsen/eller bag ørerne/oc samme menniske er offuer. xiiii. aar gammilt/da skal mand lade sla hoffuitaaren offuen i albukrogen/eller mellem Tommelfingeren oc Pegefingeren/ ith fingers bred neden faare paa samme side som mand befengd er / oc i saadan tid skal mand icke anse eller acte / om Maanen er i ith gaat eller i ith ont Tegen/ om hand er ny eller gammel/ om det er aarle eller silde.

Er Heffuelsen vnder armhulerne/da skal mand lade sla Medianen eller en gren aff hende/mellem Pegefingeren oc den lange finger paa samme side som Heffuelsen er.

Siden — Er Heffuelsen nedre paa siden/ eller der hoff/ da skal mand sla Leffuer aaren/eller Basilicam/eller en gren aff

den

den/ vid den lille finger.

Røren

Huilcken som hoffuen er i Røre/eller der neden fore/han skal lade sla den aare som heder Saphena/och den er neden vid anckelen inden paa foden.

Vdi begge Rører

Er Heffuelsen i begge Røre / da skal mand lade paa den høyre side / oc icke paa den venstre / paa det at forgiff-telsen kand dragis fra Hiertet.

Ingen tegen

Huilcken som frycter sig at haffue Pestelentze/oc haffuer dog ingen visse tegen/han skal lade sla Medianē/oc er det om Vaaren/eller om Sommeren/da skal han lade sig paa den høgre side/ och om Vinteren paa den venstre. Mand skal acte i Aareladelse/at mand drager det forgifftige Blod fra Hiertet /oc icke til/ der faare huer som hoffuen er i sine Røre/ och lader nogen Aare sla paa Armene/hand kommer vdi stor fare.

Haffuer nogen aareladet sig/ før end hand følde nogen heffuelse/oc om nogen heffuelse gaffue sig tilkende effter mand haffuer Aarelad /da skal mand strax lade sla en Aare igen paa samme side som Heffuelsen sig tilkende giffuer.

Siuglige quinder

Siuglige Quindfolck som ere begaffuede met Foster/ skulle icke Aareladis /før end fire eller fem Maanede effter at de ere bleffne siuglige/der effter maa de Aareledis/oc giffuis Lægedom lige som andre der ere befengde. Mand skal sette dem Kopper i den sted som de skulle Aareladis / och hugge hul paa steden. Man maa oc sette Kopper paa vnge oc spæde Børn/om de ere offuer try eller fire aar gamle/men der skulle ingen hul huggis. De som aldelis siuge skrøbelige och mactløse ere / de skulle icke Aareladis / Der som saa skeer / Da vorde de end siugere och aldelis mactløsse. De som i xxiiii. timer haffue verit befengde Oc der paa Soffuit/De skulle icke heller Aareladis / Thi Naturen haffuer da dreffuit forgifftelsen til en sted / Och er stadfest / Och om de Aareladis/ da vdløber det

Spæde børn

Skrøbelig oc mactløs

Befengt oc soffnet

gode

gode Blod oc det onde forgifftige Blod bliffuer inde igen.

lade sette Kopper

Faar den som icke maa Aareladis. Den som icke maa aareladis / han skal lade sette sig Kopper / Burde hannem at sla hoffuit aaren / da skal han lade sette Kopper bag vdi nacken. For Median paa skuldern. For Leffueraaren / paa lenderne. Paa knaerne for den aare som sider vnder anckele.

Det vi. Capittel.

Lagedom for Pestelentze.

Angelica

Jeg vil her først sette oc beschriffue nogre lagedomme her i vore land voxe / Huilcke visselingen Mennisken beskerme for Pestelentze / och fattige mue bruge dem som icke formaa oc købe frēmede vdlendzske dyrebare lægedomme.

Angelice rod i Edicke lagt oc it stycke aff den i munden baarit desligeste oc it stycke lagt i en linklud oc der til luctet / beskermer mennisken for Pestelentze. Eller mand maa støde den til puluer / oc strø lidt aff sāme puluer paa ith stycke brød som bløt er vdi Edicke / oc det saa ade.

Er nogen befengt met Pestelentzis kaaldesiuge / eller met Suedesoth / eller Rosen siuge. Han skal tage ith halt quintin aff Angelica rod smaar støt til puluer / oc it quintin ret god Therragelse. Men haffuer mand icke Therragelsen / da skal mand tage it halt quintin aff Angelice rod / oc try lodt vand som brent er aff Angelice rod. Haffuer mand icke Angelice vand / da maa mand dricke det met Vin. Oc legge sig saa ned til at suedis / da beskermis hand aff forsagde siuger. Denne lægedom er viss oc offte forsøgt.

Aarou

Mand maa tage Aarens Vrt / huilcken aff samme Menniskefandz vrt kallis / Rod eller frø / Huilket som man aff denne vrt bekomme kand / er hun fersk oc grøn / da skal hun vell stødis / Oc saa vdkrystes vel met Edicke / saa

saa skal mand tage aff sãme vdkryste Dess iiii. lod Terragelse it quintin/ disse skulle blendis vel tilsammen/ oc giøris luncket/ oc saa drickis/ oc der effter skal mand sig nedlegge oc der paa suedis/ da vddriffuis forgifftelsen. Denne lagedom er viss oc offte forsøgt. Haffuer mand icke Therragelsen/ da maa mand alligeuel dricke Osen met Edicken/ da vddriffues forgifftelsen neden vd vid stolgangen. Betonica

Bethonie støt til puluer met Sucker blandet oc adt/ er god for forgifftelse/ oc faar Hoffuit verck/ som man almindelig gierne foer/ naar som pestelentze regerer. Eller mand maa dricke om morgenen fastendis ith halt quintin met en drick Vin/ eller met vand som brent er aff Bethonie.

It quintin Entzian met lidt Ingefer och tør Rude til puluer støtte/ oc aatle om morgenen met en drick Vin drucket/ beskermer menniskẽ for al Eder oc Pestelentze. Gentiana Zinzeber Ruta

Entzian skoren i stycker/ oc en nat lagt i Edicke/ oc om morgenen it stycke til sig taget/ oc ith stycke holdet for munden/ beskermer menniskẽ faar Pestelentze oc faar pestelentzes onde luct.

It quintin Lostycke frø oc it quintin Teragelse tilsãmen blandede/ oc det til sig taget met iii. eller iiii. skeder fulde aff Vin oc Edicke tilsãmen blandede/ oc føtre lit lũcket giort oc sig nedlagt oc der paa suedit/ vddriffuer veldelig pestelentzen. Semen libystici

Tu eller iii. Lauerber aatle om morgenẽ fastendis adne de ere gode/ thi de stycke hiertet/ dissligeste den kolde maffue oc Hiernen beskermer mẽniskẽ for den onde pestilentzis luct. Bacce lauri

It stycke eller tu aff Mester vrt om morgenen fastẽdis adt met Salt/ stycker den kaalde slimactige Maffue oc beskermer menniskẽ faar Pestelentzis onde luct. Astrantinum

Er nogen befengt met pestelentze/ hand skal tage it quintin eller lit mere aff Mester vrt sõ er støt til puluer/ oc det skal man dricke met en drick varm Vin/ eller met ith aff de brende Vand/ om huilcke her offuen faare sagt er. Haffuer

mand

mand Theragelse/da skal den tagis der til.

Aristologia
Myrrha
Castoreum

Eller mand maa tage Puluer/rød Myrrhe/Biber-gel/aff huert it quintin/oc støde dem til puluer/disse skulle siudis vdi hwid Vin/oc vdi helten saa megen Edicke som Vinen er/ her skal mand dricke en god drick den stund det end varmt er/oc sig nedlegge oc der paa suedis.

Scabiosa

Er nogen befengt met Pestelentze/han skal tage Scabiosã den stund hun fersk oc grøn er met rod oc alt/oc støde den met Edicke/oc kryste den igennẽ en klud/ oc tage her til it quintin Therragelse/oc dricke denne lægedõ. Der efter skal mand dricke i iii dage Vand som brent er aff denne vrt eller oc vand huor i denne vrt er saaden. Men om mand kand icke faa denne vrt den stund hun er fersk oc grøn/ da maa mand støde den tør til Puluer/ oc dricke saa ith halt lod aff hende met Vin oc Edicke som denne vrt er saaden i och denne Lægedom och drick er serdelis god til den som Pestelentze haffuer taget met hede.

Ruta
Grana Juniperi
Enula campana

Eller man maa tage tør Rude/Eneber/Holtzurt/Valnøde kierner renskalede/lige megit aff huert/ disse skulle stødis tilsammẽ met Rosen Edicke/man maa oc vel tage her til nogit Rosen Honing/her aff skal mand tage om morgenẽ en sked fuld/oc da beskermis mand den dag for Pestelẽtze.

Men er nogen befengt met Pestelentze/da skal man tage Osen aff Rude thu lodt/oc ith quintin Theragelse/disse skulle blandis tilsammen/oc luncket gøris/oc siden drickis der effter skal mand sig nedlegge oc der paa suedis. Oc aff denne lægedom skal mand giffue den siuge tre gange inden firetiue timer. Met for screffne Lægedom ere mange hulpne oc ere fride faar Pestelentze. Om mand siuder Rude oc Rude frø i Vin/oc dricke den/da haffuer han den samme dygd som forscreffne lægedom haffuer.

Ruta
Semines ruts

Acetosa

Hey eller siu blad aff Surer/rene toffne/dẽ stund de ferske oc grøne ere/oc ædt/er en god lægedom for Pestelentze

Men

Men om man kan icke faa dē grøne oc ferske/da maa man tage de som tiurde ere/oc dem sønder gnide eller støde/oc tage der til lige megit Sucker som Surerne ere/ oc disse tilsāmen blende/ saa bliffuer det it kaasteligt puluer til at bruge for Pestelentzis onde forgifftige luct. De som ere komne til deris laue alder/de skulle tage her aff it quintin/oc vnge Børn noget mindre. Denne lagedom maa huer mand bruge/vere sig Børn/eller iuglige Quindfolck.

Vand aff Surer brent/ oc det drucket/ beskermer oc faar Pestelentze. *Aqua acetose*

Er nogen befengt met Pestelentze/han skal tage frøet aff Surer ith quintin støt til Puluer/oc ith quintin Theragelse/disse skulle blandis tilsammen/denne lagedom skal mand dricke met Sure vand/ eller met Scabiose vand/oc saa sig nedlegge oc der paa suedis.

Osen aff Tormentilla druckit met Vin/vddriffuer all Eder oc forgifft aff menniskē/ vere sig kommē aff Pestelentze/eller aff andet. *Tormentilla*

Er nogen befengt met Pestelentze/eller met nogen an den forgifftelig siuge/oc om han icke kand faa oc bekomme Osen aff Tormentilla/ da skal mand tage it quintin Tormentille rod støt til puluer/oc den dricke met en drick lunc ket Vin/Mand maa oc tage her til ith quintin Therragelse om mand kand den faa oc bekomme.

Tormentille Vrt oc rod vdi Vin saaden oc drucket/ gør det samme. Och om mand tager ith quintin Therragelse her til oc dricker den met foresagde Vin/och legger sig ned/oc der paa suedis/da vddriffuis al æder oc forgifft. denne samme lægedom er offte forsøgt.

Grøn oc fersk Malurt om morgenen fastendis ædt/ eller oc Vand aff hende brent/oc drucket / beskermer menisken faar Pestelentzis onde luct. *Absintheum*

Malurte knopper eller blomster / besprengde met

Salt

Salt oc nedslugede/ beskerme oc menniskē for pestelentze.

Grana Juniperi

Femten Eneber aatle om morgenen fastendis odne/ oc det til kiernen aff en Valnød som haffuer leget i Edicke/ om man dē haffuer/loffues saare for Pestelētzes ande luct.

Cepa

Mand maa tage en Løg/ oc vdhule hannem/ saa at mand kand lade i hannem it quintin god gammel Theragelse/eller saa meget som en Haselnød kand vere/saa skal hullet tilstappis igen met noget aff det som vdhulet er/och suøbis i vaade blaar/oc settis i hed Aske/eller Ildmørie oc Hullet skal vendis op at/ paa det at Therragelsen skal icke løbe vd/oc naar som Løgen stegter oc blød er/skal han vel stødis i en Mortere oc der paa ladis fire eller fem skede fulde aff god Vin Edicke føre varmt giort/ disse skulle vel gnidis til sammen met støderen/ oc siden krysties igennem en linklud/da bliffuer det som er vdkryst it sort vand det skal vermes igen/ocsaa drickes aff den som er befengt/ oc skal nedleggis oc suedis/da frelses han nest Gudz hielp aff denne soth oc breck. Men kand mand haffue vand aff Surer/ eller aff Scabiosa/da er det bedre end Edicken.

Folia querce

Egeløff som vopne ere paa sommer Tenen eller quist tturde/oc støtte til puluer/met Sucker blandede/oc adne/ de ere saare gode for pestelentze/de kunde icke nock loffues fordi at de driffue den onde vedske aff legemet.

Folia Rute
Grana Juniperi
Nux

Mand maa tørre Rudeblad oc tage ith lod aff dem/ Eneber oc Figen aff huert ith halt lod Valnøde kierner reskalede thu lod/god Edicke fire lod/ disse skulle stødis tilsammen/ oc her skal mand tage nogit til sig om morgenen/ før end mand gaar i lucten. Somme tage lige megit aff huert/ oc handle der met som sagt er. Andre kryste denne Lagedom igennem en klud/oc lade det vdi ith Glas / oc sette det vdi nogre dage mod Solen/oc naar som de ville tage her aff nogit til dem/da tage de aarle om morgenen en sked fuld.

Eth stycke aff en Suomp vod giort vdi forscreffne lægedom / oc den holdet for Nasen / oc til den luctet / besker-mer menniskenfaar Pestelentzis onde luct.

Mand maa tage Rude / Knopperne aff Malurt / Ruta
Salute / Figen / huid Senup / oc Valnøde kierner / ligemegit Absynthium
aff huert / disse skulle stødis tilsammen met god Rosen E- Saluie
dicke / eller met anden god sterck Edicke / saa ath det vor- Eruca
der som ith Electuarium / her aff skal mand tage til sig aar- Nuclei Juglandis
le om morgenen saa meget som en føie Valnød.

Eller mand maa støde tiue Rudeblad oc tho Valnø-de kierner tilsammen met lidt Salt / oc ade her aff.

Tag tho Valnøder oc thu Figen til it gammilt men-niske / helten saa megit til it vngt menniske met Salt adne / loffues oc faare.

Eller mand maa tage Bolt Armeni som beredt er / Bolas Armenus
ith quintin / Rosen vand fire lod / Vin Edicke thu lodt / disse skulle røris tilsammen / oc giøris lidt varmt / oc skal giffuis den som er befengt / om hand kaster det op / Da skal hand skølle sin mund / och tage det anden gang til sig lige som forescreffuit staar / desligeste tredie gang / dette skal brugis ind til den Siuge beholder det hoss sig / beholler hand det hoss sig, da er Hiertet icke forgiffuit.

Bolas Armenus.

Bolas Armenus / oc Terra Sigillata brugis offte vdi Lagedommen thi vil ieg her lare / huorledis de skulle retteltge beredis / før end de skulle brugis vdi Lagedom. Mand skal tage ith aff disse / huilcket aff dem som mand vil bruge / oc støde det til puluer / oc tho det saa vdi den beste Vin som mand kand faa / haffuer mand icke Vin / da maa mand tage Rosen vand / Sure vand / Malurte vand / eller huilcket som mand aff disse kand faa / och naar som

der saa thort er/ oc er siuncket ned til bonden vdi gen / saa skal mand lade Vinen eller Vandet løbe der fra / och lade det siden tørris. Saaledis skal mand her met handle tre eller fire gange/ siden skal det stødis smaat igen och beuaris vel. Huo som vil bruge her aff allene uden nogre andre Urter/ oc om hand er aff hed nature/ da skal hand tage it quintin her aff met god Edicke / Rosen vand/ eller Sure vand/ oc met lidt Vin. Er hand aff kaald nature/ da skal hand tage det met Vin allene. Saa tidt och offte som mand vil bruge Bolas/ eller Terram sigillatam vdi Lægedom da skulle de vere tilgiorde oc beredde som sagt er.

Angelica
Tormentilla
Enula
Dictamus
Bolus Armenus

Mand maa tage Angelice Rod thu lodt/ Tormentillã/ Holtz vrt oc Diptan/ aff huert ith lodt/ Bolas Armenus try lodt disse skulle stødis til puluer oc blandis met lige megen god Therragelse/ om mand kand den bekomme/ her aff skal mand giffue ith quintin lige som førre om de andre lægedomme sagt er.

Det vij. Capittel.

Om siuglige Quindfolck oc Børn.



Naar som Pestelentze regerer / da regerer hun offuer de siuglige Quindfolck som ere begaffuede aff Gud met Foster/ Oc offuer vnge oc spede Børn/ Huilcke som icke kunde bruge nogen sterck Lægedom vden deris skade oc forderffuelse/ paa det de skulle icke forladis/ vil ieg her sette nogre Lægedomme som de bruge mue vden all skade oc fare.

Er nogen Quindis persone siuglig met Foster / da maa hun ade ith stycke stegt Brød som haffuer legit vdi Vin Edicke/ mand maa och giffue vnge Børn der aff fastendis.

Eller

Eller hund maa æde Valnødekierner som haffue le-
git vdi Vin Edicke.

Hun maa æde fastendis Quesurte rod / eller Pim- Radix Pimpinelle
pinelle Rod som er indsyltet.

Om sommeren maa hun bruge Scabiose blad / Hu- Folia Scabiose Acetose
ret oc Rude/met nogen Vin Edicke. Rute

Om Vinteren maa mand tage/ Figen / Tormen- Carica Tormentilla
tilla / Pomerantier skaler / Valnøde kerner / och Rude / Cortex maliarantti
disse skulle stødis til sammen / och gøres her aff ith Elec-
tuarium met Honnig oc Salt / her aff skal hun tage til sig
om Morgenen saa meget som en god stor Hasel Nødkand
vere.

Vnge och spæde diendis Børn / dem maa mand Succinum
giffue tredi̇edelen aff ith quintin Huid Raff eller Huid
Brendesten / met vand aff Surer / eller met melck.

Eller mand maa giffue dem tredi̇edelen aff ith quin- Cortex chali Arantii
tin Pomerantze skaler.

Eller mand maa giffue det Bolas som er beret som
offuen fore lert er.

Eller mand maa tage / Skalerne aff Pomerantzi- Cortex mali Arantii
ers Eble / brent Hiorte horn / Huid Raff eller brendesten aff Cornu Cerui
huer halff andet quintin Enhørnig ith halt lod / disse skul- Succinnum Monocerotis
le stødis til Puluer / her aff skal mand giffue Barnit tre-
die delen aff ith quintin / oc det saa ned legge ath det kand
Suedis.

Mand maa och giffue de Børn som ere yngre end
siu aar Jordrøgis vrtis vand / eller tho eller tre skeder ful- Aqua Fumi Terre
de aff Angelice vand / oc om de haffue stor hede / da maa
mand lade vdi samme vand saa megit Campher som ith
Byg korn weyer. Mand maa och vel giffue dem Rosen
vand / Sure vand / Jordbere vand / Men ingen Vin skal
mand giffue dem. Børn som ere tolff aar / dem maa mand
giffue ith halt quintin Therragelse met Jordrøgis vrtis
vand

Det viii. Capittel.

Huor til mand skal lucte naar som mand vdgaar aff Husit.



And skal icke vdgaa om morgenen / før end mand haffuer taget nogen aff forscreffne Lægedomme til sig / oc naar som man vil vdgaa / da skal mand bruge en aff disse efterfølgendis Lægedomme.

Radix Libistici — Mand maa holde vdi munden ith stycke Loestøcke rod / desligiste oc saa lucte til den.

Radix Valeriane — Eller mand maa bruge ith stycke aff Valeriane rod / lige som her fore sagt er.

Zeduaria — Eller mand maa holde vdi munden ith stycke Sedefer / mand skal oc om morgenen ede aff den fastendis.

Eller mand maa tage Rude blad / oc knopperne aff Malurt / lige megit aff huert / lit Meyran / Sedefer ith halt quintin / Angelice rod / ith quintin / alle disse skulle skæris smaa / oc bindis vdi en ren linklud / oc den skal leggis vdi bløde / vdi god sterck Edicke / oc siden skal den leggis vdi en liden Bøsse som er suarit aff Eneber træ / den skal bæris vdi haanden oc der til luctis.

At mand lucter om Vinteren til Bibergel loffuis saare.

De andre Lægedomme til huilcke mand skal lucte de ere offuenfaare bescreffne vdi atskillige steder.

Vdi Apoteken findis til købs nogre besynderlige Eble giorde aff atskillige velluctendis vrter oc Gumer / de mue de rige købe / oc lucte til dem / om de icke nøyis met forscreffne.

Det ix Capittel.

Lægedom for de rige.

Her



Her vil jeg sette och bescriffue nogre Lægedomme faar de rige oc formaaendis/som icke ville lade dem nøie met forscreffne simple oc enfoldige Lagedomme/ som her i vaare Land voxe/huilcke huer mand met en ringe ting oc bekaastning kand bekõme. Disse Lægedomme maa mand bruge baade til foruaring/at mand skal icke bliffue befengt/disligiste och om nogen befengis at bortdriffue Forgifft met. Disse mue de selff gøre/eller oc lade dem berede vdi Apotecken saaledis som her nu efterfølger.

Om morgenen før end mand gaar vd vdi Lucten/ skal mand tage til sig tho eller tre Pestelentze Piller. Thi de purgere sactelig oc langsommelig/styrcke alle Lemmer/ beskerme for Forgifft/oc lade icke vedsken raadne/oc disse Piller gøris saaledis.

Mand skal tage Aloes Citrini ith halt lodt/ Myrrhe/Saffran/aff huert it quintin/disse skulle stødis oc her aff skal gøris Piller/ met den beste Vin som mand kand faa. Somme tage her til lige saa meget Bolas/ som de haffue Aloes/oc nogit Mastix.

Aloes citrini
Myrrha
Crocus

Eller mand maa gøre samme Piller saaledis. Mãd skal tage Aloes ith halt lodt/ Gummi Armoniaci oc ith halt lodt/Saffran ith quintin/disse skulle stødis til smaat puluer/och her aff gøris en god Dey met god Vin/oc saa her aff gøris Piller/huer saa stor som en føye Ert/her aff skal mand tage til sig ith quintin.

Aloes
Gũmi Armoniaci
Crocus

Andre de gøre disse Piller saaledis. De tage Aloes støt til puluer try quintin/Myrrhe/ Saffran/ Mastix/ aff huert ith quintin. Her aff gøre de Piller met Vin som sagt er. Aff disse skal mand tage huer dag naar som Pistelentze regerer siu eller otte och den som er befengt/skal tage ith quintin met det snariste. Disse Piller ere saare gode/

Aloes
Myrrha
Crocus
Mastix

thi Aloe vddrager al vnaturlig vedske / Saffran styrcker Hiertet / oc gør gaat Blod. Myrrha renser Hoffuedet / oc beuarer det gandske Legomme / at inted skal der vdi forfuldis / Mastix renser Maffuen aff al slimhed.

Theriaca Andromachi

Denne er oc vis oc forfaren Lægedom / mand skal tage til sig aarle om morgenen ith quintin Theragelse Andromachi / om Sommeren met Rosen vand / eller met Sure vand. Och om Vinteren met Vin som blandet er met Scabiose vand / eller met Carde benedicte vand / eller met vand aff Hierttens fryd / och her paa skal mand faste vdi sex eller siu timer. Denne Lægedom maa oc giffuis met Angelice vand lige som før er sagt.

Metridatum

Metridatum saaledis bruget som om Therragelsen sagt er / er och en viss och forfaren Lagedom. Men vnge mennniske skal mand icke giffue mere end ith halt quintin / aff disse tuende forscreffne Lægedomme.

Aloes
Myrrha
Agaricus
Rhabarbarum
Sandalum
Rosa purpurea
Corrallus
Diptamus
Gentiana
Zeduaria
Tormentilla

Eller mand maa tage Aloes thu lod / Myrrhe / Saffran / aff huert ith halt lodt / Agarici preparati / Rhabarbarum / aff huert ith quintin / Sandel rød oc gul / Røde Rosen / Corril / aff huert ith quintin / Diptan / Entzian / Zedeser / Tormentilla / aff huer ith quintin / her aff skal gøris Piller met Syrupe / Acetositatis Citri / saa store ath tre aff dem veye ith quintin. Aff disse Peller skal mand tage en om afftenen naar mand vil gaa til sengs / til en beuaring mod Pestelentze / oc den som er besengt / skal tage tre aff dem met det snariste.

Denne er oc en kaastelig dyrebare Lægedom / huilcken keyser Maximilianus pleyde at bruge / den styrcker Hiertet / oc beskermer menniskeт for forgifftelse. Och er nogen besengt met Pestelentze / da vddriffues den / om hun brugis vdi tide / før end Ederit tager offuer haanden / som er inden tolff timer / oc skal saaledis gøris.

Mand skal tage ith ny giort Eg / oc gør ith lidet hul der offuen i / oc lade det huide løbe vd / siden skal Eggit fyl-

les fult aff vstøt Saffran/oc hullet skal lyckes igen met en
skal aff ith andet Eg/saa skal det stegis langsommelig/ind
til skalen bliffuer sortactig dog skal mand vel til se at det ic-
ke forbrendis/Siden skal det stødis smaat vdi en Mortere
met skal oc alt ind til skalen intet mere kendis/saa skal mād
tage saa meget Huid Sennep som Egget veyer met Saff- Eruca
ran/ och smaat støt til puluer. Der effter skal mand tage Diptamus
Diptanum/Tormentillam ith quintin aff huert/ Nuces Tormentilla
vomice aff somme Trane øyen kallet/ de skulle filis smaa Nuces vomice
met en fil/ thi de lade dem icke stødis smaa / ith quintin/
Angelice rod ith halt lod Quesurt/aff somme Backe rod Angelica
kallet ith quintin/Zedeser halt andet quintin/Campher it Pimpinella Zedoaria
quintin/alle disse skulle stødis til puluer. Siden skal mand Camphora
tage saa megen god Therragelse som alt dette forscreffne
veyer/oc skulle blandis til haabe oc stødis vel tilsāmen i en
Mortere i tho timer/saa at det bliffuer som it ret Electuariū
bør at vere/oc siden skal det gemmes vdi ith rent kar/den-
ne lægedom kand foruaris vdi xxx. aar lige god. Her aff
tager it mēniske som karsckt er saa megit som en Haselnød
er met Vin/da bliffuer hand fri den dag for Pestelentze/
Men den som befengt er/ hand skal tage ith quintin der aff
met Vin som blādet er met Cardabenedicte vand/ om siu-
gen tager nogen met kyld. Tager hun met hede/da skal dē
giffuis Sure vand/met Rosen vand/som er blandet met lit
Edicke/siden skal den siuge legge sig ned/oc saa suedis der
paa i fem eller sex timer. Vnge mennniske som ere. xv. aar/ Nuclei Juglandis
oc ind til de bliffue. xx. aar/ skulle giffuis it halt quintin. Ficus Ruta
Eller man maa tage gode ferske Valnødder smuckt rēt Absyntheum
skalede. xx. gode ferske Figen xv. Rude/Malurt/aff huert Aristologia
en hand fuld/lāg oc tring Hurlurt/aff huert it lod Torme- Longa et rotunda
tilla Pinpinella quesurt kallet/Diptan/lauerber rene skale- Diptan Bacce lauri
de aff huert halff tredie quintin/Entiziā/Valeriane rod/aff Gentiana
huer it quintin/ Det Ben som findis i Hiorte Hieriter ith Valeriana
quintin/Boli armeni/Terra sigillata/aff huert iii. quintin Os de corde cerui Bolus armenus Terra sigillata

Maces
Cinnamomum
Gariophelt
Aloes
Zeduaria
Grana Juniperi

Muſkateblommet/ Canelebarck/ Neglicker/ aff huert ith quintih/ Maſtix ith halt quintin/ Paradiſe træ/ Zedeſer/ aff huert ith quintin/ gode ferſke Eneber. try quintin/ alle diſſe ſkulle ſtødis til puluer/ ſaa ſkal mand tage her til try lodt god Therragelſe/ Roſen Edicke ith lodt/ Vin ſex lod/ Salt ith quintin/ diſſe ſkulle blandis oc vel ſtødis tilſammen/ ſaa at det vorder ith Electuarium/ her aff ſkal mand huer anden dag tage til ſig aarle om morgenen ſaa meget ſom en halſel Nød er ſtor til/ oc ſiden der paa faſte fem eller ſex timer.

Ruta
Saluia
Pimpenella
Gentiana
Cardamomum
Grana Juniperi
Nuclei Juglandis
Bacce lauri
Tormentilla
Bolas

Eller mand maa tage Rudeblad en haand fuld/ Saluie en halff haand fuld/ diſſe ſkulle vel tørris ſaa at de kun de ſtødis til puluer. Queſeurte rod ith lodt/ Entziam ith quintin/ Cardamomer ith lodt/ Eneber thu lodt/ Valnød de kierner ren ſkalede thu lodt/ Lauerber ith lodt/ den rod Columbrina ith halt lodt/ Tormentille rod it halt lodt/ Bolas ith lodt/ alle diſſe ſkulle ſtødis til puluer/ oc mand ſkal tage her til Therragelſe thu lodt/ Roſen Edicke ith lodt/ diſſe ſkulle ſtødis oc blandis vel tilſammen. Her aff ſkal man tage om mornen ſaa megit ſom en halſel Nød er ſtor til/ och ſiden ſkal mand der paa faſte vdi tre eller fire timer/ oc denne er en god viſſ forfaren Lægedom.

Faar dem ſom ere vāde til Brendeuin
Zeduaria
Angelica

Eller mand maa tage Brendeuin ſom brent er aff god Vin en halff paat/ her vdi ſkal ladis fire lod ret god Therragelſe/ Zedeſer/ Angelica/ aff huert ith halt quintin ſmaa ſtøt til puluer/ diſſe ſkulle ſaa ſtaa vdi nogre dage. Her aff ſkal mand tage tho eller tre taare/ och dem holde nogen ſtund vdi munden/ oc ſiden ned ſluge dem/ man ſkal oc ſtryge/ her aff vdi Naſe borerne/ før mand gaar vd i Lucten.

Bolus
Terra ſigillata
Corallus rubeus
Cortex Citri
Zeduaria
Crocus

Eller mand maa tage Boli Armeni ith halt lodt/ Terre ſigillate/ rød Correlſten/ aff huert ith quintin/ Barcken aff Citro/ Zedeſer/ Saffran/ aff huert it halt quintin/

Roſen

Rosen Sucker aff røde Rosen tolff lodt / Syrupus accetose Saccharum
cittt xx lodt / alle disse skulle stødis vel tilsammen / her aff Rosarum
skal mand tage ith quintin til en forwaring met Win / eller
met Rosenuand / eller for sig selff / om mand kand icke faa
disse / oc densom befengt er / skal strax tage ith quintin der
aff / oc ith quintin god Therragelse / oc mengt det vel met
Scabiose vand / Sure vand / eller met Rosen vand / oc
strax legge sig vdi sengen at hand kand suedis.

Eller mand maa tage Campher ith halt lodt / Inge Camphora
fer ith lodt / det ben som findis vdi Hiorte hierte / Diptan / Zinceber
Tormentilla / aff huert ith quintin / Doronici / det er Tra- Os de corde Ceruí
ne øyen / smaat filede ith lodt / Euphorbium ith quintin / Diptamus
Tormentilla
god Theragelse thu lodt / alle forscreffne skal stødis til pul Doronici
uer / och blandis vel tilsammen met Theragelsen / her aff Euphorbium
Theriacha
skal mand giffue den siuge ith quintin met Win / eller met
ith aff de vand som offuen faare offte om talit er.

Eller mand maa tage Doronici / det er Trane øyen Doronici
Bolos
smaa filede / Bolas Armenus / Diptan / Terre sigilate / Diptamus
Tormentilla / aff huert thu lodt / Giertenfryds blad / Suer Terra sigilata
Tormentilla
aff huert en halff haand fuld / Saffran Bloes tra / aff huert Millissa
ith quintin / god Theragelse saa megit som alt forscreffne Acetosa
veyer / disse skulle tilsammen blandis / her aff skal mand
giffue ith quintin met Win / eller och nogit aff offuen faare
screffne vand.

Det x Capittel.

Er nogen befengd huorledis det kand forfaris.

Aff disse tegen kand mand forfare om nogen er be-
fengd. Om mand formercker sig at vere hoffuen
vdi sine Rører / Hals / eller vnder Armhulerne /
eller och vid ørerne / eller paa nogen anden sted.
Om hannem siunis at der preger oc stinget alle vegne vdi

Hannem. Om hand formercker stor hede induortis/ oc der til haffuer tørcke oc tørst. Dog saa oc mange Pestelentze met stor kuld. Naar mand siunis at ville suede och kand dog icke suedis. Om mand begynder snarlige at faa en suar aandefang. Om mand formercker Hoffuitverck/ thi der sielden begyndis Pestelentze vden Hoffuitverck. Stor begering til søffn/ men somme haffue saa stor hede oc forgifft vdi dem at de kunde inted soffue. Naar som øyene foruandlis oc skiffte farffue. vsedvanlig smag vdi munden som er besk eller sur. Om mand bliffuer suar oc vbequem til at røre sig. Disse ere de almindelige Tegen aff huilcke mand maa kende om ith Mennske er befengt. Endog der findis oc saa mange andre Tegen.

Det xi. Capittel.

Farlige onde Tegen.

Disse ere farlige Tegen/ om mand offte kaster op eller spyer/ Om mand faar atskillige farffuer vdi Ansictet/ besynderlig om det bliffuer blaat eller suort. Om mand sueder offte kaalder sued/ Om nogens Aande/ eller andet som naturlige fra Mennisken gaar lucter ilde. Om krampe tager nogen.

Det xii Capittel.

Huorledis der handlis skal met den som er befengt.

Huilcken



Hvilcken som formercker sig at vere befengt
aff forscreffne Tegen. Hand skal met det al-
ler første begere hielp och trøst aff Gud vdi
Himmerige (thi at Pestelentze er en besyn-
derlig Guds straff / som førre sagt er) och
naar hand det giort haffuer / da skal hand
strax aareladis / paa de steder som offuen fore
i det femte Capittel screffne staa om saa er ath hand er
sexten Aar / siden skal hand tage en aff de Lagedommer til
sig som offuen fore oc screffne staa / huilcke mennisken faar
Pestelentze beskermis / skal sig saa nedlegde / och hylle vel
paa sig at hand kand suedis vdi fire eller fem timer / eller
oc lengre / om hand det taale och fordrage kand / och hand
skal vel vocte sig saa / at hand kaster icke klæderne aff sig /
saa at Lucten rører hannem / paa det ath sueden icke igen
ind slas til de lemmer fra huilcke hand er vddreffuen / Oc
naar hand haffuer suedet / skal sueden aff tørris met var-
me Linklude / oc de Lagen paa huilcke den Siuge laa skul-
le borttagis / oc rene leggis vdi steden igen.

Och om den Siuge kand icke suedis / da skal mand Icke kand suedis
suøde bede Tegelstene vdi Linklude och legge den vnder
sengklæderne til den Siuge / en aff dem skal leggis mod
Brystet / oc den anden neden vnder føddeme.

Eller mand maa lade het vand vdi Vinflasker / och
her met handle som sagt er.

Mand skal oc vodgøre ith stycke aff en Suamp vdi
Rosen Edicke / i huilcken lidt Saffran er lagt / oc den skal
hollis for den Siugis Nase / det stycker den siuge megit.

Eller Mand maa tage Osen aff Rude / oc blande den Succus Rute
met Rosen Edicke oc lidt Campher / oc bruge det som sagt Acetum Rosarum
er / denne lagedom styrcker Hiertet saare vel. Camphora

Naar som den siuge haffuer vel suet / oc er bleffuen kaald Tørster den siuge
igen / oc hand da saare tørster / da skal mand giffue hannem
denne

Aqua Rosarum
Acetose
Borraginis

denne drick saaledis til giort. Mand skal tage Rosen vand Sure vand / lige megit aff huert / Borras vand helten saa megit vdi disse Vand skal sønder vrides / ith halt lodt Rosen Sucker / oc Terragelse tredie delen aff ith quintin / her aff skal mand giffue den siuge nogit vdi tre eller fire dage om morgenen føre lit lunckit giort / och der paa skal hand faste vdi tre timer. Aff denne Lagedom styrckis Hiertet / oc driffuer det onde der fra.

Hiertet styrcks

Denne Lægedom styrcker oc Hiertet saare vel.

Aqua Rosarum
Acetose
Borraginis
Acetum Rosarum
Crocus
Camphora

Mand skal tage Rosen vand tolff lodt / Sure vand / Borrase vand / aff huert sex lodt / Rosen Edicke fem lodt Saffran saa megit som en Blaffert kand veye Campher saa megit som fem Bygkorn veye / disse skulle vel tilsammen blendis / her vdi skal vodgøris en fire hiørnit linklud som er en spand lang / och den skal leggis paa det venstre Bryst lunckit / och den skal saaledis der paa ligge vdi thi timer. Men vil den siuge ade noget føre / da skal samme linklud afftagis / oc tho timer effter at den siuge haffuer adt skal den igen paa leggis.

Ederit vd at drage

Naar som den siuge haffuer vel suedt / da skal mand tage vnge Høns / eller och vnge Haner / och plocke fierene vel aff dem hoff Artzen / oc siden vride samme sted vel met Salt / saa skal mand holde samme sted aff Høns eller Haner paa Pestelentzens Byld indtil ath Hønsit eller Hanen dør. Naar som den er død / da skal mand tage en anden / och den bruge som sagt er / io flere saaledis dø / io bedre det er / thi de drage æderit til dem. Dette met Hønnerne eller met Hanerne maa brugis til vnge oc spade Børn som ere befengde met Pestelentze / her met ere mange hulpne som haffue verit befengde met Pestelentze.

Der effter skal mand tage gode Egler som tagne ere vdi ferske Søer (vdi huilcke mange Frøer ere) som ere

tringe røde eller leuerfarffuede/ och haffue smaa Hoffuit-/ kand mand faa disse/ da ere de best/disse vddrage det onde Blod / thi de det aff naturen haffue/ ath de heller vddrage det onde Blod/end det gode/før end de settis paa steden/skal steden gnides met Salt ind til den bliffuer rød / och siden thois met luncket Vand / Och faa skal samme sted smørris met gaat Blod aff en Hønne eller Due / saa henge Eglene des bedre vid. Och naar som mand vil ath de skulle icke lenger drage / da skal mand kaste Salt eller Aske paa deris Hoffuit/da falle de fra steden. Det er och gaat ath mand setter en Koppe paa samme sted igen / paa det at det onde Blod som igen inde er bleffuit kand vddragis. Oc om det ville bløde formeget/ oc Blodet ville icke stilles/ da skal mand brende Gallas til Puluer/och strø der aff paa saarit/da stilles det. Galla

Der effter skal den Siuge rensis eller purgeris met Clistere bag ind / eller met andre Lægedomme som purgere oc stolgang giøre.

Det xiii. Capittel
Om Beffuelse / eller Pestelentze Byld.

FOrst skal mand gøre all sin flidt der til ath forgifftelsen kand vddragis som sagt er. Mand skal icke heller legge paa Byldenn Repercussiua / det er kolde ting/thi forgifftelsen driffues der aff ind til Hiertet. Men mand skal legge dette Plaster paa Bulden huilcket som vddrager forgifftelsen.

Tag en Løg/ och gør ith hul vdi hannem/ oc opfyld Hullet vdi gen met Therragelse och stødt Entzian/

Entzian / gør saa hullet til igen / vind samme Løg vdi blo-
er / och steg hannem vel vdi hed Aske eller Gldmørie / skal
och stød hannem siden vel met det som vdi hannem er / oc
bint hannem paa Bylden / Och naar som Byldens for-
gifftelse er vddragen / leg hannem met den Smørelse som
giort er i Honnig / Bygmel och aff Egge blommer. Eller
som mand selff vil / oc som huer best synis.

Paa det at den onde for gifftetge vedske som er vdi
Bylden skal icke videre vdsprede sig / da skal mand tage
Aqua Rusarum — Rosen vand tho skeder fulde / Vin Edicke en sked fuld /
her vdi skal røris noget Bolas / her aff skal smøris om
kring Bylden.

Plasterne eller andet hues som mand bruger til
saadanne forgifftige Bylder / de skulle offte fornyes / der
skal oc vere ith føie hul mit paa plasterit / paa det at den
onde forgifftige damp kand dragis der vd. Oc om mand
haffuer icke brugit Egler som ieg offuen fore lerde / da
skal mand icke forhale met Pestelentzis Byld / och tøff-
ue saa lenge til hand blødis aff sig selff och der gaar hul
paa hannem. Men mand skal paa tredie dag / eller paa
den fierde hugge hul paa hannem / oc hannem siden ren-
se och lage som offuen faare sagt er.

Absinthium
Ruta

Mand maa tage Malurt / Rude / lige megit aff
huer / oc støde disse til puluer / och blande dem met Men-
niske Møg eller skarn / saa megit skal der aff tagis lige
som Vrterne ere store til / her aff skal gøris plaster / oc leg-
gis paa Bylden / da gaar der snart hul paa hannem. Si-
den skal mand smøre Smør paa ith Linklade / och legge
det paa hullet / dette skal offte om dagen fornyes otte eller
thi sinde / oc dette skal brugis al den stund der er rødde vdi
Bylden / oc siden tillegis som føre sagt er.

Eller

Eller mand maa tage Blommen aff ith Eg oc røre den vel met Salt / och den paa Byldé legge / och huer time skal det fornyes.

Eller mand maa legge paa Bylden Huid Lilie rod

Mand maa tage Figen och Rusiner som gode ere / aff huert ith lodt / disse skulle stødis vel tilsammen / her til skal tagis ith quintin Salapeter støt til Puluer oc blandis der iblant / her aff skal gøris Plaster met Olie aff Cammille blommer / oc dette skal leggis varmt paa Bylden.

Mand maa støde Hylde blad oc Senup tilsammen och legge det paa Bylden.

Mand maa blande Surdey met Lissebons Olie / oc det paa legge.

Eller mand maa gøre en grød aff Huedemel och Honnig / oc aff en stegter Løg / oc dette paa Bylden legge / dette Plaster er offte forsøgt.

Om nogen forferdet sig der aff ath mand hugger eller brender hul paa saadanne Bylder / da skal mand tage Gosemøg oc blande det met Lissebons Olie / oc legge det paa Bylden / da gaat der hul paa hannem.

Om mand haffuer stor pine vdi saadanne Bylder / da skal der icke leggis paa den Lagedom som tilsammen drager / men den som mod gør och pinen stiller / thi pinen drager den Materie selff tilsammen. Men mand skal vodgøre Bomuld eller en Suomp vdi Lissebons Olie / Oleum oliuarum Olien føre lidt varm giort / och den paa steden legge.

Eller mand maa vod gøre en Suomp vdi Vand huor vdi Cammille blommer saadne ere / och den passelig varm paa legge.

Det xiiii Capittel.

Forgiffuis nogen met Eder.

DEn kaanst ath forgiffue hin anden met Eder bruges (Gud vere loff) selden vdi disse Land som føre sagt er / Men om saa skede / ath nogen bleffue forgiffuen (det Gud naadelig affuende) Ath mand da kunde vide / Huorledis mand hannem hielpe skulle / vil ieg her och noget der om røre / oc først skal mand vide ath der ere mange atskillige Lagedomme til / baade enfoldige och tilsammen satte / Huilcke mand maa bruge om nogen bliffuer forgiffuen met Forgifft oc Eder / huilcke som Ederit bort tage / om de brugis vdi tide før end Ederit tagir offuerhaand / oc serdelis tiæne disse efterfølgendis her til / Rude / Hiertens Diptan / Tormentilla / Entzian / krusemynte / Bolas Armenus Trane øyen Dofryd / Terra sigilla / Bolas Armenus Trane øyen Valtonici kallede / Lauerber / kreffueters øyen / Figen / Valnødder / Hul vrt / Holtz vrt / aff somme S. Elline rod kallet / Jord humle / Peberrod / Alle disse forneffnde fordriffue Eder oc forgifft aff deris rette nature / Huorledis disse skulle rettelig brugis haffuer ieg her offuen fore giffuit tilkende der som ieg haffuer handlet om Pestelentzes Eder oc forgifft.

Disse til sammen satte lagedomme fordriffue forgifft och Eder / oc de findis vdi Apotecken beredde / Therragelse / Andromachi / oc Galleni / Metridatum / Aurea Alex-

Det xv. Capittel.

Om mand tedis at mand haffuer taget forgifft til sig.

MEen nogen at hand haffuer tagit forgifft oc Eder til sig / da skal hand giffue god act der paa / om forgifftelsen haffuer verit off hed eller kolder nature. Haffuer den verit aff hed nature / da er den siuegis Tunge tør oc reffnis / och haffuer stor tørst / oc vorder mactløs / och faar sting til Hiertet / vemser saare / stundem faar mand oc stor bugløb. Forgifft aff hed nature

Lagedom.

Fornemmer nogen fore sagde Tegen, da skal hand strax tage Bolas oc Terram sigillatam / oc støde disse til puluer / oc dricke her aff ith quintin met Gedemelck / och siden skal hand bruge en drick som gør ath spy / Da gaar Ederit fra hannem.

Haffuer Ederit verit aff kold nature / da soffue alle hans Lemmer / oc krampe tager hannem / och Tungen bliffuer lam / saa at hand kand icke vel tale. Forgifft aff kold nature

Lagedom.

Mand skal strax giffue den Siuge ith quintin ret god Therragelse / ellers dør hand aff forgifftelsen.

Det xvi Capittel.

Forgifftige diur och orme huorledis de skulle fordriffuis.

DEt sker tit och offte at forgiffte orme giffue dem ind i en mands huss och bolig / eller oc vdi hans gaard och haffue / oc paa den sted som mand idelige gaar och handler / och de forgiffue mangen mand met

deris forgifft oc Eder / stundem met deris sun / stundem bide oc stinge en / stundem vdspy de deris forgifft och Eder vdi kar och fad som mand haffuer sin mad och drick vdi / stundem for giffue de en met deris aande och onde luct.

Lægedom

Vil mand fordriffue saadanne forgifftige Orme och Diur aff sin bolig / huss eller gaard / da skal mand tage Rude / den gammi Galbanum / oc Hiorte Horn / aff huert en haand fuld / her aff skal mand gøre en røg / da fly de / vere sig Hugorme / Igler / Scorpion / Ederkoppe. etc. Huor som mand planter Rude och Benedicte vrt / didt komme icke forgifftige Orme.

Ruta
Galbanum
Cornu Ceru

De rige och store Herrer de skulle haffue vdi deris gaarde oc haffuer / Paafugle / Storcke / Traner / Thi at alle forgifftige Diur fly for disse aff ret natur.

Det xvii. Capittel.

Bides nogen aff en Hugorm.

Bliffuer nogen biden eller stungen aff nogen Hugorm eller Snog / da skal mand tage vnge Haner eller Høns / och holde dem paa steden / och der met handle lige som om Pestelentzes Bild sagt er. Och naar som mand haffuer bruget Hanerne eller Hønsene / siden skal der settes en Koppe paa steden / och lade den vddrage aderit / der effter skal mand gøre en Smørelse / och her met skal saarit smørels / mand skal oc gøre plaster aff samme Smørelse / oc legge det paa saarit.

Mand skal tage / disse gummer / Galbanum / Serapenum / Myrrhe / Asam fetidam / Oppoponacum / Peber / Suoel / Rude / ligemeget aff huer / disse skulle stødis til pulver / oc

Galbanum
Serapenum
Myrrha
Asa fetida
Oppoponacum
Piper
Sulphur
Ruta

uer/ oc blendis met Vin/ saa at det worder til en Smø-
relse/ oc brugis som sagt er.

Om den som stungen er dricker en god drick Vin
Edicke/ da giffuer aderit sig vd.

Mand maa oc vel bruge de Lagedomme som her
offuen for vdi denne Bogs vi. Capittel screffne staa/ thi
de vddriffue forgifft oc æder.

Det xviii Capittel.

Ederkoppes sting.

STinger en Ederkoppe nogen / da skal saarit smø-
ris met Osen aff Endiuia / och siden skal mand
holde ith kalt Jern paa Saarit.

Det xix. Capittel.

Om Bi och Bremse.

BJer oc Bremser de haffue en forgifft vdi dem/ och
om de stinge nogen/ da skal mand strax holle it kalt
Jern/eller en kolder steen paa steden. Siden skal man
tage Bolas oc Campher/ oc røre disse vel tilsammen met
Rosen vand/oc smøre der aff paa steden som stunget er.

Roden aff den Vrt Altea kallet/ støt met Edicke
oc lagt paa saarit/ hielper strax.

Det xx. Capittel.

Bides nogen aff en Kat.

WOrder nogen biden aff en Kat/ eller aff en Affue/
da skal mand blande Hønse møg oc Bolas tilsam-
men met Olie aff Mynte / der aff skal leggis paa
steden som er biden.

Det xxi Capittel.

Bides aff Røtte.

Bider mand biden aff nogen Røtte / det er saare farligt. Da skal mand tage en Tosse / oc legge den vdi en Ny Lerpotte och brende den til puluer / aff det puluer skal strøes vdi Saarit / Samme puluer maa oc brugis til andre saadanne forgifftige bid.

Det xxii. Capittel
Om ith fastendis mennis̄ke bider nogen.

Bider nogen biden aff ith fastende mennis̄ke huilcket oc saare farligt er / thi der aff vorne onde forgifftige Bylder / paa saadanne bid skal leggis den Lagedom som offuen fore om Katte bid screffuit staar.

Det xxiii Capittel
Om nogen forgøris aff nogen Quinde.

Haffuer nogen Quindis persone det saa skicket och giort met kaanst / at mand skal ingen elske vden hende allene / oc om mand vil gøre hendis konst til intet / Da skal mand saaledis handle.

Margarite Oppericon Magnes

Mand skal tage Perler och Jord humle / aff hvert ith quintin / disse skulle stødis til Puluer / och dickes met vand som brent er aff Hiertens fryd / och mand skal henge ith støcke aff en Segelsten om halsen / saa ath hand henger paa det bare Bryst.

Det xxiiii· Capittel·

Haffuer nogen ædt forgifftigt roddet Kød.



Affuer nogen ædt noget roddet Kød / eller rodden Fisk / da skal mand komme den til ath Spy som det ædt haffuer / der effter skal mand giffue hannem ath dricke Vin oc Peber blandede til sammen.

Her i disse Riger och Land voxe och atskillige slags Vrter och Rødder / huilcke som forgifft oc æder i dem haffue / oc om ieg screffue dem her / maa velske ath der tore vere de til som dem motte vanbruge oc forgiffue nogen der met / thi vil ieg lade dem fare paa denne tid / oc her met ende hues ieg om Pestelentze oc andet eder scriffue vil.

Der som mand elsker oc frycter Gud / och paakaller hannem met en ret fast oc stadig Tro / holder och skicker sig effter denne min scriffuelse / Da bliffuer mand fri fra Pestelentze / och dør icke aff hende / vden saa er / ath den euige Almectigste Gud vil serdelis haffue hannem til sit euige Rige / eller oc vil straffe hannem.



Prentet vdi Københaffn.
M. D. Lvii.

